

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI ÉS NÉPRAJZI FOLYÓIRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESELTŐJE.

Régi magyar turisták és utazók.

A Kolozsvárt f. é. márcz. 14-én tartott *Kárpát-Estély* megnyitó felolvasása.

Irta: *Szádeczky Lajos dr.*

I.

Midőn az Erdélyrészi Kárpát Egyesület kolozsmegyei osztálya első estélyét tartja, némi elfogultsággal lépünk a hajdani »kincses«, most tán inkább »drága« Kolozsvár kedves közönsége elé — mint az első bálba menő ifjú leánya — nem tudhatván, minő fogadtatásban részesülünk.

De hamar leküzdjük elfogultságunkat, látván ezt a szép számú, díszes közönséget s a hála érzete tölti el szívünket, annak kifejezése tolúl ajkainkra, hogy megköszönjük ezt a jóakarató érdeklődést s ajánljuk egyesületünket, céljainkat Kolozsvár minden szépért, nemesért lelkesülő, nagyra becsült közönsége jóindulatába.

Mert abban a hitben ringatódzunk, hogy tulajdonképen *minden ember született turista.*

Ez már olyan öröklött erény, vagy tulajdonság, a mit mindenki magával hoz a világra. A különbség csak a túrok nagyságában áll.

Némelyikünk meglepszik itt a műsor végén ellejtendő túrokkal, mások naponként körül-túrozzák a piaci nagy templomot. A férfi turisták inkább a vasúti állomás felé csinálnak kirándulást, mert állítólag ott mé-

rik most a legjobb sört Kolozsvárt. Vannak, a kik a tavasz kinyíltával a *Fellegvárat* vagy a *Borjómált* kerülgetve meg sem állnak a *Hója* erdőig. A czéhbeli turisták aztán a *gyalui havasokon* alól nem adják: a *reketői vadászlak* nekik csak a kert alatt van, a *Bethlen-, Béli- és Somkerekiszlák* vadregényes szirtjei, a Hideg-Szamos vízesei nekik csak egy ugrás; a valódi kirándulás csak az *Andrássy-havasokban*, vagy a *Magurán* túl elterülő hegyrengetegeken kezdődik.

Ez a közeli vadregényes vidék valóban már magában megérdemli, hogy Kolozsvárt mindenki felcsapjon turistának.

Ez a mi világunk, ennek az ózondús levegője éltet bennünket, ennek a szépségei ringatják lelkünket a szabad természet bájai felett érzett édes merengésbe.

Börtönéből szabadul rab lelkünk,
Ha a hegyek végtelenjét látjuk

Midőn a tavaszi napsugár már-már a szabadba csalogat, megérdemli, hogy egy kissé gondolatban is turistáskodjunk s megemlékezzünk a magyar turistaság őseiről, néhány régi magyar útazóról.

*

De hol kezdjük s vajjon ki volt az első magyar turista?

Ha a 30-as 40-es években élnénk, midőn a hazafi lelkesedés szívével írta a magyar történelmet, azt mondanók, hogy *Ádám* volt az első magyar ember s egyszersmind az első turista, midőn a paradicsomból első elkövetett ellenzékeskedéseért Gábor arkangyal kitoloncolta s ő egyetlen szerelmes élete párjával bujdosni mene a pusztába. Ő tehát az első pusztai azaz *alföldi turista*.

A második *Kain*, a ki már a hegyre ment fel, hogy ott áldozzon, a turistaság fejlettebb korának képviselője. Ő az első *hegyi turista*, a kit a mesés ó-korban tán csak *Mózes* múlt felül, a ki a magas *Sínai-hegyen* turistáskodott.

A harmadik nagy turista *Nóé* apánk már *tengeri turista* volt. Az ő magyar volta már kétségtelen, azt a bárkában féltékenyen őrzött szőlővessző fényesen bizonyítja. Az Ararát hegye, a hol kikötött s a szőlőt elültette bizonyára a régi magyarság *Tokaji hegye* volt, abban a régi jó filloxera- és regalementes világban.

*

De hagyjuk a szent historiát, az egyházi írókról térjünk át a polgáriakra. Mit mondanak a mi nemzeti krónikáink?

Azt mondják, hogy a magyar nemzet *Nóé* egyik fiától, *Jáfettől* származott. Ennek volt az egyenes örököse *Nimród* a híres vadász, az első nagyokat »anzágoló« *vadász turista*. Ennek két dalias fia *Hunor* és *Ma-*

gyar a világrengető hun-székely és a vitéz scitha-magyar nemzet megalapító.

Ezek a magyar nemzeti mondák első igazi turistái, a kik a *csodaszarvast* úzve vándoroltak ki az őshazából s leányrablás kalandja után alkották meg az új magyar hazát a Kaspi- és Fekete-tenger vidékein.

Róluk szól az első turista ének, a szép

(mint a) Zengő ének szájrúl-szájra,
Zengő madár ágrúl-ágra.

A költő szerint:

Gím után ők egyre törnek
Puszta martján sós tengernek,
Hol a farkas, hol a medve
Soha sem járt, eltévedve . . . .

Értek vala éjszakára
Kúr vizének a partjára,
Folyóvíznek partja mellett
Paripájok jól legelhet . . . .

Folyam partján ők leszállnak
Megitattak meg is hálnak,
Hogy majd reggel viradattal
Hazatérnek a csapattal.

De ők is úgy jártak, mint a szenvedélyes turisták és vadászok, hogy minden egyébről megfeledkezve üzte a vágy őket is tovább-tovább!

Még is még is hogy reggel lett
A gím szarvast üzni kellett,
Mint töviset szél játéka
Mint madarat az árnyéka.

Vadont s a Dont ők felverik
A Meóti kis tengerig
Süppedékes mély tavaknak
Szigetére ők hatolnak.

Ime a magyar népvándorlásnak, az első nagy nemzeti turistáskodásnak költői szép mondája. Az új honszerzés után turistasággal függ össze a nemzet alapítás is; mert

Hogy eluntak otthon ülni
Halat csalni, őzet üzni,
Új kalandra szebb csatára
Ereszkedtek a pusztára

Tündér lányok ottan laknak
Tánczot ropnak, úgy mulatnak,
Szöve ködből sátoruk van
Úgy mulatnak sátrukban . . . .

(Hunor magyar rájok lesnek)

Sarkantyúba lovat vesznek
Kantárszárat megeresztnek
A leányok bent a körbe
Mind a körbe, sok az ölse . . . .

Dúl leányi a legszebbek
Hunor magyar nője lettek
S a leventék épen százan
Megosztottak mind a százon . . . .

Büszke lányok ott idővel
Meggékéltek asszony fővel . . . .

Hunor ága hun fajt nemzett
Magyaré a magyar nemzet
És azóta hősök párja
Híretek száll szájrúl-szájra.

Igy szereztek őseink a turistasággal hazát, feleséget s alkottak családot, nemzetet, a miről még századok multán is :

Száll a madár száll az ének
Két fiáról szép Enéhnek.
Zengő madár ágrúl-ágra
Zengő ének szájrúl-szájra.¹⁾

II.

A turistaság igazi történelme ott kezdődik, midőn *honfoglaló őseink* a mai Magyarországot elfoglalják s Európában kalandoznak.

Nincs a világnak az a turistája, a ki gyorsabb, kitartóbb és bátrabb legyen, mint ezek a dicső honfoglaló ősök voltak.

Egy félszázadon át reszketett a kényelmes Európa a magyarok vilámgyors támadásaitól. A meghódított Kárpátalji hazából (az első Kárpát-Egyesületből) egy ugrás nekik Olaszország, a Bajor-föld, Svájc, a Rajna vidéke; nincs messze az Atlanti Océán, sőt Spanyolország sem. Egyetlenegy nyáron képesek ezt bekalandozni, pl. 937-ben, a mikor olyan európai körútaazást rendeznek Német- s Franciaországban át az Atlanti tengerig, onnan Spanyol- és Olaszországon át hazafelé, — a mely manapság a villany korszakában is számot tette. S mindezt lóháton, Baedeker és ciceronék nélkül.

S hogy *mily kedélyes nép volt* ez a világotjáró magyarság: egy német krónikaíró beszéli el.

¹⁾ Nemzeti krónikánk e szép mondáját Arany János »Buda halálá«-ban a költészet zománczával vonta be még ragyogóbbá. Ebből az általánosan ismert szép költeményből kivonatossan fűztem össze a tárgyra vonatkozó verssorokat.

A svájci szt.-galleni kolostort lepték meg többek közt 926-ban, a hol csak egy eszelős barát maradt otthon, pater Heribald. Ez aztán velök mulatott, lakmározott, saját vallomása szerint olyan jól, hogy soha jobban.

A kolostor felverése után a zöld gyepre heveredtek le s nyárson sültet falatoztak s a lerágott csontokat egymásra hajigálták (mint ma szép úrfiak s deli szűzek a kenyérbél-golyócskákat.) A bor kupákkal állott a közepén és kézről kézre járt. S miután a bortól neki hevültek, «iszonyúan kiabáltak isteneikhez» s a bolondos papot (a ki magyarul is tudott) velök együtt dalolni kényszerítették, itatták, egy-egy nyaklevessel buzdítva, ha vonakodott. Azután kitörő jókedvvel dalolnak és tánczolnak vala s a végén fegyvereiket mérték össze pajzán jókedvükben.

A hóbertos barát azután is egész elragadtatással beszélt társainak az ő kedves magyarjairól s váltig mondogatta, hogy «soha sem elékszem, hogy monostorunkban vígabb embereket láttam volna.» Később midőn a magyarok újabb becsapásáról jött a hír, a bolondos Heribald ismét csak nem akart elmenekülni társaival, s rimázkodott, hogy ereszzék őt ki az ő kedves magyarjaihoz.

Lehet-e ennél szebb *harczi turista* képet festeni s Európát végig kalandozó őseinkről s épen egy ellenséges nemzet krónikása tollából.¹⁾

*

A régi kalandos élet emlékéről még századok múlva is száll az ének szájról szájra: az elhagyott ős hazáról, az otthon maradt rokonokról.

Ez indítja 1237-ben a magyar *Fulián* barátot, domonkosrendi szerzetest és 3 társát 1237-ben az ázsiai magyarok félkeresésére.

Kereskedőnek öltözve, szakálukat és hajukat pogány módra megnövelve indulnak útnak Konstantinápoly felé, a hol tengerre szállva 33 nap alatt *hajókázva* kelnek át a Fekete-tengeren. Egy görög vallású nép országán, a fejedelem száz feleségének elseje pártfogásával jutnak el az alánok országába a Kaspi-tenger nyugati partjaira.

Ott 6 hónapig időznek nagy nyomorúságban, mi alatt sem kenyerek sem vizen kívül más italuk nem vala. Kanalakat faragtak s azért kaptak egy-egy kis köleskását, a miből éldegéltek. Kettőjüket elakarták adni rabszolgául, de nem akadtak vevőre, mert nem tudtak szántani s őrleni.

Kettő tehát visszatért közülök, a más kettő folytatta útját s egy sivatagon 37 napig utaztak át, mi alatt 22 hamuban sült pogácsával táplálkoztak, a mit 5 nap alatt könnyen megehettek volna. Egyik barát megbetegedett, ezt a másik nagy bajjal vitte tovább, mígnem kiérték a *szerecsenek* (mohamedánok) földére.

¹⁾ Ld. IV. Ekkerhardt szt.-galleni szerzetes monostorának története után *Szabó Károly*: „A vezérek korá”-ban.

Pénzüik nem volt, szállást isten nevében nem kaptak, erdőn mezőn tanyáztak, alamizsnából éldegéltek. Bernát barát a nélkülözések következtében meghalt, Julián egy mohamedán pap szolgálatába állott s vele ment *Nagy-Bolgárországra*. Itt, Volga melletti fővárosukban egy magyar asszonyra akadt, a ki a magyarok földjéről oda ment férjhez. Ez magyarázta meg neki az utat, a melyet követve két nap múlva a magyarok közé érkezett.

Megtalálta hát a keresett rokonokat a nagy Etil (Volga) folyó mellett, a kik őtet látva s hogy magyar megértvén, nem kevésbé örvendezének s nagy örömmel hordozták őt házról házra, faluról falura, keresztyén véreik királyáról s országáról mohó érdeklődéssel tudakozódván. Előadásait a keresztyén vallásról s a nyugotra költözött magyar rokonokról nagy áhitattal hallgatják vala, mivel nyelvük teljességgel magyar vala s megérték őt s ő is azokat.

Pogányok voltak, földet nem míveltek, sok lovat, szép fegyvereket tartottak s a hadakozásban nagyon vitézek voltak, a tatárokat (keletről való szomszédait) sokszor legyőzték. Tudták a régiek hagyományaiból, hogy az elköltözött magyarok tőlük származnak; de hogy hol vannak, nem tudják vala.

Julián sietett haza, hogy hírt vigyen a feltalált ázsiai magyarokról s a mongolok nagy hadi készülleteiről. Jul. 21-én indult haza a *mordvinok* hazáján keresztül. Ezek is rokonok voltak, nagyon harcias és kegyetlen nép. «Semmiibe sem veszik az olyan embert, ki sok embert nem ölt.» Midőn valamelyik közülök útra kél, előtte viszik a megölt emberek fejét. A ki még embert nem ölt, az nem házasodhatott. Innen a Volgától a ruthénok és lengyelek földén át lóháton útazva 6 hó alatt ért Magyarországra karácson napjára.

De az ázsiai magyarokat a mongol s tatárjárás nemsokára elseperte s beolvasztotta. Mátyás király már hiába kerestette őket.

Ime a hazafias és térítési czélból utazó magyar *turista barát* a XIII század közepéről. ¹⁾

*

Néhai való jó Mátyás király volt tudtommal az első turista, a ki a kolozsmegyei osztály tiszteletbeli tagja lehetett volna, ha már ekkor *EMKE* és *EKE* lett volna. Áruhában való turistáskodásai közben

Itt is járkált hajdanában,

Hol mi járunk mostanában.

¹⁾ Julián utazásának leírása a pápához intézett jelentésben több kiadásban. Magyarul is megjelent *Rogierius* a tatárjárásról írt „Siralmas éneke” mellett Szabó Károly fordításában.

Talán mindnyájan tudjuk kolozsváriakul az ő famózus kalandját városunk akkori érdemes polgármesterével, azaz bírójával.

Bánfi-Hunyadról seregétől titkon eltávozván, begyalogolt Kolozsvárra. Olyan ruha volt rajta, mint a Bródy választóin pl. Kovács Márton »kis huszár«-on. A darabontok hostáti embernek nézték s behajtották bíró uram udvarára fát hordani, isten nevében, egy pár ütleget fizetésért. Bíró uram is a fizetség helyett ütlegekkel, «kék fótokkal» kínálgatta. Jó Mátyás király hordta hát a fát, de a «megrovási kaland» bizonyítékául 3 darabra ráírta a nevét. Midőn aztán három nap múlva Gyaluból seregével bejött a városba, számon kérte bíró uramat s a darabontokat, hogyan bánnak a szegénységgel; előhozatta a három megjegyzett hasáb corpus delictit s bíró uramat valahol ott a «Báthory-ház» előtt lefejeztette s Mihaszna Andrást a városból kiűzve örökös turistaságra kárhoztatta.

Igy turistáskodott Mátyás az igazságos Kolozsvár városában s a megye területén, jó példával járván előttünk, 400 esztendővel ezelőtt.

*

Idegenek, még ángliusok s francziák is sűrűn megfordultak bérczes kis hazánkban a fejedelmi korban. Köztük egy érdekes kalandor, egy angol Hary János, egy *svilák turista* az angol Captain sir John Smith, a ki hetedhét országra szóló kalandokról tud mesélni, midőn ködös Albionba hazaérkezett. Erdélyben soha nem hallott várak ostromában vesz részt, «Regall» (Fogarasz) vár ostrománál Zarkan (Sárkány?) földén három török basát vág le páros viaskodásban, a miért Báthory Zsigmondtól magyar nemességet s három-török-fejes címert kap. Az angolok inkább elhitték, mint ide jönnek megkérdezni s máig is esküsznek rá s kalandjairól írott könyve kapós olvasmányuk. ¹⁾

Mert az is a turisták egyik szabadalma, hogy nagyokat szabad mondaníok; nem illik ugyan, de hát messziről jött embernek több szabad, mint annak, a ki mindéig otthon ül.

Igy járnak svéd és franczia követek Erdélyben, a Rákóczyak udvarában. Az egyiknek csapott is ifj. Rákóczy György uram 1644-ben olyan mulatságot, (kedves Rigó cigányával a fülibe muzsikáltatván), hogy hajnal felé a mi franczia diplomatánk már egészen neki vetkezve ingújjban járta a turista csárdást s saját vallomása szerint életében soha jobban nem mulatott, mint itt szép Erdélyországban.

III.

De van nekünk 1600 tájáról egy érdekes «*saját külön*» kolozsvári *turistánk*, itteni háztulajdonos, előkelő nemes polgár, eszes ember, pénzes

¹⁾ Ld. a „Turul 1888. évf. 164“. I. Kropf Lajos: Captain John Smith

ember, a Báthoryak kedvelt híve, útazó diplomatája, a ki sokat járogat követségbe a fejedelmek megbízásából Krakkóba, Bécsbe, Prágába, míg nem ott is megszeretik s a császár-király udvarába édesgeti s 1602-ben aztán elküldi egy, nagy vállalkozási kedvet, igazi turista szenvedélyt igénylő veszélyes követségbe Persiába, hogy a sahhal szövetséget kössön a török ellen.

Honfitársunk vállalkozik rá s Lengyel és Oroszországon keresztül, majd a tatárok földjén át utazva s a Kaspi-tengeren végighajózáva, sok viszontagság után elérkezik persa földre. De a kiállott nélkülözések kimerítik, ragályos betegségbe esik mind a hét társával együtt, s egynek kivételével ott pusztúlnak el a messze idegenben, a Kaspi-tenger nyugati partján.

A mi kolozsvári első ismeretes turista ősiünk tehát ott alusza örök álmát *a régi*, az ősi Magyarország szomszédságában, a Kaukaszus aljában, eltemetve társaitól egy kerti fa alatt.

Halála okául azt adja titkára, az egyetlen, mintegy hírmondóul életben maradt útítárs (a ki azután kalandos utazásukról könyvet írt), hogy nem volt iható vizük, még kevésbé boruk, a Kaspi-tengerből kifolyó rossz vízzel kellett élniök; attól kapták meg mindannyian a ragályos kórt, melynek heten áldozatává lettek. Az érdekes útleírásból látjuk, hogy mint igazi turisták utaztak, túrtek és szenvedtek s *bor hiánya miatt mint igazi magyar ember halt meg* a mi turista-ősiünk, kolozsvári polgár, erdélyi főnemes, — Zalánkeményi *Kakas István* (»báró«?)¹⁾

Ez a jeles ember, kiváló diplomata, érdekes utazó s a turistaságnak martirja, nekünk kolozsvári turistáknak mintegy egyenes ősiünk, méltó büszkeségünk.

Háza máig is fennáll még Kolozsvár főpiacznán, rajta van 1590 táján faragott, kakast ábrázoló czimere is, nevének kezdő betűivel, a *Stephanus Kakast* jelentő *S. K.*-val.

Itt tartja menyegzőjét 1597. jan. 20-án, a mikor a város egy szép veres szőnyeggel kedveskedik neki nászajándékul.²⁾ Neve az 1597—1601 években a legtöbb adótfizető polgárok élén áll,³⁾ kölcsönöket ad a fejedelmeknek s a csász. biztosoknak is, mikor rászorúlnak.

¹⁾ Az emlékezetére, ill. az utazásáról szóló könyv mellé írt gratuláló versekben a németek »báró«-nak írogatták. Így *Rorscheidts* Márk szász vái. fej. bíztos „*Cum Kakasch generorus baro*“ stb. — *Tanckius* Joh. „*Baro dum Kakaschius*“ stb. — A könyv címében csak előkelő „*erdélyi nemes*“-nek (vornehmen Siebenbürgischen von Adel) nevezetetik.

²⁾ Anno. 1597 *Filstich* Lőrincz sáfárpolgár számadása.

³⁾ Városi adókövetések 1597—1601. (ill. „vonás igazítás“ hogy ki mennyi házadót ... dikát — fizessen. (A városi levéltárban.)

A »BÁTHORY-HÁZ« Kolozsvárt.

Főkép Báthory Zsigmondnének, Mária Krisztierna osztrák főhercegnő fejedelemasszonyának volt bízalmas híve, hűséges szolgálja.

A Báthoryak szerencsétlen végzete után 1601-ben eladja kolozsvári házát s elköltözik Erdélyből. Ekkor a Kakas-rokonok ugyancsak protestálnak a szép ház eladása ellen, mert arra nekik örökösödési igényük van. ¹⁾

S ez a ház, mint a városi levéltár régi számadásaiból, jegyzőkönyveiből s más egyéb okirataiból megállapítottam, nem más, mint az u. n. »Báthory-ház«. Az udvar felőli bejáró ajtó felett ott áll díszesen kifaragott címkerképe az *S. K.* betűvel, bent is előfordul még egyszer a *S. K.* monogram s ház eladása ellen protestáló jegyzőkönyben meg van határozva a ház piaczi fekvése szomszédaival együtt.

De hogy ragadt a házhoz a *Báthory* név? Megfejtteni vélem azt is.

A városi számadások elárulják azt az erre világot derítő érdekes körülményt, hogy Báthory Zsigmond és neje több ízben nála van szállva. Az ő háza tehát mintegy a fejedelem kolozsvári szállása.

A városi számadások lajstromaiban ilyen adatokra találtam:

Midőn Báthory Zsigmond fejedelem menyasszonya Mária Krisztierna főhercegnő elibe utazik Szathmárra, visszatértében Kolozsvárt megszáll s erről ez a feljegyzés szól:

»Ao 1595. 23 Julii urunknak asszonyunktól megtértében a legatus püspökkel (t. i. Carillo Alfonz pápai követtel) együtt *szállván urunk Kakas Andrásné*nál, ¹⁾ gazdálkodtam 23. die vacsorán, 24. die felestökömön ez szerint két konyhára.«

1596-ban decz. 29-étől 1697 jan. 3-áig Kakas István hordat a nála szállt fejedelem és olasz pispék Carillo Alfonz (pápai követ) számára »42 ejtel fő édes borokat.« Ugyanakkor »Kakas Istvánnál négy helyütt tüzeltek« a város költségén a fejedelem és a pápai követ ottani szállásán. ²⁾ Ő vendégli házában 1598-ban a fejedelemasszonyt, midőn Szamos-Ujvárról visszatér Kolozsvárra.

Ehez a bájos asszonyhoz való hű ragaszkodása vonja el tőlünk Kolozsvárról Kakas István uramat, mert a mint írva hagyta, az ő felséges asszonyáért képes volna akár az Indiákig elmenni. ³⁾

¹⁾ Kakas István anyja kellett legyen, szül. Sarlay Anna († 1600). Mert unokája *Eötvös Anna*, Jakobinus János erdélyi fejedelmi titkár neje (Eötvös Andrásnak és a Kakas András leányának Katának gyermeke) 1601 febr. 16-án protestál a Kakas István piaczi házának eladása miatt, mint a mely örökösödés jogán őket illeti. (Kolozsvár város ltr.)

²⁾ A város gazdák (sáfár polgárok) számadásaiban. Így az »Ao 1595 Diversa et varia erogatio a dispensatore ac cive Joanne Rozas facta« stb. cz. s a többi címmelküli számadási könyvekben a megfelelő datum alatt.

³⁾ »Ich welle meiner frauen wegen gar in Indien räysen« *Kakas István* 1599 nov. Carlo Magnonak. (Ld. *Szádeczky*: Mihály vajda okmánytára 82. l.)

Majnem odáig ment; nem ugyan a bájos fejedelemnő, de a kevésbbé szeretetreméltó nagybácsi -- II. Rudolf császár-király kedvéért. Azaz csak küldésére, mert missiója általános hazafias, magyar érdek volt, hogy a Magyarországot elnyomó török ellen a persákkal szövetséget kössön.

IV.

Kakas István uram 1602. aug. 27-én indult Prágából, hogy az 1600. folyamán ott járt persa követség látogatását viszonzozza Abbas persa sahnál. Szilézián, Lengyelországon, (Krakkón, Varsón), Litvánián, (Grodnon, Vilnán) keresztül ért a muszka határra. Utazásuk kalandos része Litvániában kezdődött, hol a kozákok nehányszor rájuk törtek s hol a pestis miatt erdőn mezőn kellett étlen-szomjan haldogálniok.

Midőn okt. 15-én átlépték az orosz határt, egy orosz lovas vágatott eléjük, kérdezve, hogy a bejelentett császári követek-é? Igenlő válaszra, leugrott lováról s muszka szokás szerint a földig hajolt s úgy köszöntötte őt, azután várakozásra kérvén őket, ismét lovára ült s elvágatott. Egy jó óráig kellett ott állaniok és dideregniök a hidegben, mert egész nap esett az eső és hó. Egyszerre csak dobpergést és éles füttyülést hallanak az erdő felől s 12 fényes öltözötű muszka lovas vágat feléjük, 5-nek a nyeregkápáján (az előkelőségeknek megkülönböztető jeléül) apró dob volt felakasztva, a min ezek kegyetlenül doboltak, a többiek pedig szájukkal füttyültek, a miben igen gyakorlottak, mert ifjúságuktól fogva tanulják. Hozzájuk érvén, vezérük s utána mindenik leszállt a lóról és földig hajolt, jobbkezével meg is érintvén azt. Azután megkérdezvén a császári követ nevét, így szónokolt: »Pan Stepán sokáig éljen a minden oroszok hatalmas czárja Fedorovics Borics, számtalan nagy népek, birodalmak és országok ura, fejedelme, a kinek nevében a szmolenszki vajda kéret, hogy térj be hozzánk.«

Kakas uram megköszönte a meghívást, a czár, a czárné, a trónörökös s a szmolenszki vajda drága egészsége felől kérdezősködött — s a czeremoniák után tovább indultak. A muszka lovasok örömlövéseket puffogattak, magyar és német követ uraimék viszonzoták, a mi az oroszoknak nagyon jól esett, abból ítélvén, hogy jól érzik náluk magokat.

Másnap érték *Smolenszke*, a hol ismét díszes bandérium vezette be őket a városba örömlövésekkel. Három napig mulatott ott, mialatt senki se szólt velük a melléjük rendelt pristavokon kívül, mert a czár birodalmában senkinek nem volt szabad a követekkel szóba ereszkedni, nehogy valami titoknak jöjjenek így a nyomára.

Okt. 6-án Kakas uram egy kétlovas — kísérete és podgyásza 5 egylovas droskán indul Moszkva felé. Lassan viszik őket, a czár késlelteti

útazásukat, mert pestises területről jöttek de azt hazudják, hogy kényelmi szempontból teszik, nehogy a követ úr az útazásban kifáradjon. Az út rosszasága is akadály. Mindegyre vízeken, mocsarokon kelnek át, Moszkváig mintegy 600 hídon, melyek némelyike egy mérföld hosszú.

A második éjszakát egy szt.-bernátrendi kolostor mellett töltik. Reggel Kakas uram bemegy imádkozni a templomba. A barátok kérdőre vonják, hogy ki engedte meg neki e szent helyre való belépést, legalább visel-é nyakában keresztet? Kakas uram elővonta arany keresztjét, a barát megcsókolja s most már alamizsnát koldúlt a követtől.

Moszkva előtt az utolsó városban (Moshaiskban) kíséretök vezetője a császár parancsára két napig faggatta őket, hogy a császárhoz küldendő császár követ hoz-e és miféle ajándékokat? A tolakodó faggatáson s a császár kapzsóságán nem győznek eleget csodálkozni.

Nov. 9-én érkeztek *Moszkvába*, a hol előkelő nemesek fogadják őket egy mérföldnyire a város előtt s ünnepiesen kísérik szállásukra, a mely szépen be volt rendezve, hogy annál könnyebben tőrjék benne a rabságot, mert onnan kimenni és a városban széjjelnézni nem volt nekik szabad; őrizet alatt állottak s mindent, a mire szükségük volt, szállásukra kellett felhozatniok. Enni és inni valót bőven kaptak a császár udvarából, úgy, hogy mindenük volt, csak szabadságuk nem.

Harmadfél hétig kellett várniok, míg a minden oroszok császára meggyőződött, hogy nem kolerásak s merészelte őket *audientiára* bocsátani. Nov. 27-én kora reggel 9 szép és díszesen felöltötötten lovat hoztak a követség szállására, melyek közül Kakas István uramé arannyal tódzott piros bársony nyeregtakaróval és drága kőekkel kivert ezüst szerszámmal ékeskedett. Díszes bandérium kísérte őket fel az udvarba, az utcza mindkét oldalán muskatérosok állottak sorfalat, töltött puskákkal — és nagy néző közönség.

Az elfogadó teremben az ajtóval szemben emelvényre helyezett karszéken (trónuson) ült a császár, arany koronával a fején, s tetőtől talpig arannyal áttört ruhában, kezében egy fekete nyelű aranyos csákánnyal. Mellette balkéztől négy lépcsőfokkal alább ült a 15—16 éves trónörökös, hiúz-mállal prémezett mentében. Két oldalról mellettök két-két fehér-kaftános, csákányt tartó testőr. Távolabb körös-körül a teremben előkelő tanácsosok ültek, mindannyian tarka-barka díszruhában s fekete rókaprémcs hegyes süveggel a fejükön.

Kakas uram a trón elé járulván, megadta a császárnak a kellő tiszteletet (t. i. kezet csókolt) s a császári megbízó levelet elmondta és átadta. Mire a császár felállott s azt kérdezte: *hogy szolgál az egészsége a hatalmas római császárnak és testvéreinek?*

Istennek hála frissek és egészségesek — felelte Kakas uram.

Ugyanazt kérdezte a trónörökös is s azzal vége volt az audientjának. s visszavezették őket szállásukra, a hova egy óra mulva a czár nevében mintegy száz szolga hozott ételeket, italokat a czár asztaláról.¹⁾

Ők tehát jól éltek, annál inkább éhezett a városi és vidéki nép, mert 1602-ben olyan éhhalál pusztított Oroszországban, hogy egész falvak haltak ki miatta, a végén a holtakat ásták ki és ették meg az emberek s magában Moszkvában is a pékek az ő hústöltelékű *pirogi* nevű nemzeti süteményüket emberhússal töltögették meg. A kutya- és macskahús a legdelicatabb ételek közé tartozott. E miatt aztán elszaporodtak a rablók, s a gyilkosság napirenden volt.

Nem valami kedves utazás várt tehát Kakas uramékra az elpusztult vidéken, keleti Oroszország felé.

*

Kakas Istvánék 1602. decz. 7-én indulnak Moszkvából a czár által melléjük rendelt orosz kísérettel *Kazán* felé, a Közép-Volga mellé, a mely 200 mértföldnyire feküdt, s a cseremiszi tatárok fővárosa volt akkor, s melyet csak nem rég hódított meg Rettenetes Iván czár. *Vladimiron*, *Nisni-Nowgorodon* keresztül utaznak, sokszor erdőben hálva, mert csak tatár kunyhókat találtak útközben, falukat nem, mert a tatárok még akkor is nomád életet éltek.

Decz. 23-án érnek *Kazánba* s az egész télen át ott maradnak, mert a Volga, az egyetlen közlekedési út a Kaspi-tenger felé, be volt fagyva, a szárazföldön pedig lehetetlen volt ott a tatárok földén az utazás, mert 300 mértföldnyi területen mindössze három város volt ott a Volga mentében.

Kakas uramék tehát ott töltötték a telet, a hol hajdan a régi nagy Magyarország volt s a hol Julián barát 1237-ben még feltalálta a magyarok rokonait. De ott most mindenfelé tatár hordák tanyáztak nyájaikkal.

A Volga jege felolvadván, május 11-én 70 orosz hajó indult le a nagy régi magyar *Etil* folyón, melynek torkolatánál a Kaspi-tenger partján a nogáji tatárok fővárosa *Asztrakán* állott, melyet szintén Rettenetes Iván muszka czár hajtott orosz járom alá mintegy 30 évvel azelőtt.

Ott is teljes 2 hónapig kellett várniok, míg a tengeri hajók elkészültek és pedig 3 a czár költségén. Azalatt megismerkedtek a *nogáji ta-*

¹⁾ Kakas István nagyon érdekesen írja le maga is oroszországi útjokat és moszkvai élményeiket két levelében, melyet 1602 nov. 25. és 26-án *Unverzagt* Farkas cs. és kir. titkos kamaráshoz, az udv. kamara elnökéhez intézett. Prágába, Moszkvából *Kazánba* indulása előtt. (Ld. Kakas István utazása francia kiadásának Appendice-ében francia fordításban.)

tárok életmódjával. Földművelést ezek sem űztek, a kenyeret nem ismerték, pedig oly termékeny földjük van, hogy Németországban az útleíró olyat nem látott. A gazdag legelőkön a tatárok egy helyről a másikra vándorolnak nyájaikkal; sok lovat és juhot tartanak, azokból táplálkoznak, ruházkodnak. A kenyértől úgy idegenkednek, hogy ha muszka fogóságba kerülnek, mielőtt a kenyeret megszoknák, a legtöbb elpusztul. — Pénzük nincs, cserekereskedést űznek. A muszáktól zsákmányolt arany-ézüst pénzekkel feleségeiket és házaikat ékesítik fel. Házuk sátorformájú s tevékkel kerekeken húztatják tovább. A rabszolgakereskedés, embervásár náluk napirenden van. Nemcsak foglyaikat, egymást is eladják: apa gyermekét, férj a feleségét (ha nem jól viseli magát). Akkor a drágaság miatt nagyon olcsó volt az ember ára, 4—5 frt. Kakas uram titkára is vett egy Fiderer Frigyes nevű keresztyén foglyot, a kit 7 esztendővel azelőtt Magyarországból hurczoltak magukkal a tatárok.

Kakas uramék 1603. jul. 22-én szálltak a *Kaspi-tengerre* a Volga torkolatánál. 300 mértföldnyi tengeri út állott előttük Persiáig. 31 napig voltak a tengeren, mi alatt 2 nap és 2 éjjel oly iszonyú vihar dühöngött, hogy megmenekülésükhöz minden reményüket elvesztették. De megsza-
badultak — s aug. 8-án vígan kötöttek ki Persiának Langeran (Lenkoran) nevű városa kikötőjében.

Nem is álmodták, hogy itt e kies helyen vár reájok a halálos tusa. Tíz hétig kellett itt időzniök, míg a sahhoz Hispahánba (Iszpahan) küldött hírnökük visszaérkezik a hozzámegetési engedélylyel. A legnagyobb nyomorban töltötték e 10 hetet. A Kaspi-tenger vizétől (más ivó víz, sem boruk nem lévén) mindannyian megbetegedtek. Egy lengyel társuk, Pawlawski halt meg legelőször, azt még maga *Kakas* uram temette el. A második ő maga volt — honfitársunk.

Midőn a hírnök a persa sah követével visszaérkezett, tüstént megindultak Persia belseje felé. A beteg *Kakas* Istvánt hordágyon vitték tovább. De a 2 mértföldnyire fekvő *Lanzan-on* (Lahidzsanon) túl nem mehetett. Három napig vívodott még itt a halállal, a mi végre is győzedelmeskedett felette. Okt. 25-én keresztyénhez illő béketűréssel az úrban csöndesen elszenderült. Végredeletében megírta, hogy miként temessék el haló porait: égő gyertyák fénye mellett, istenes énekkel s imádsággal, mint a hogy tőle látták, hogy lengyel társukat eltemette. Aztán megírja, hogyan végezzék el nála nélkül is a követséget s midőn hazatérnek, keressék fel a *tiroli Bosenben hagyott árva feleségét*, s adják át neki ruháit, kardját s a czártól kapott czoboly prémek eladásából nyerendő aranyakat.

Társai szívből megsiratták elhunyt jó urokat s végóhaja szerint temették el lanzani szállásuk kertjében egy szép terebélyes fa alatt, mint a hogy az ősmagyarok temetkeztek.

V.

A vezére vesztett kis csapat tovább utazott a török ellen táborozó sah után. Útközben csakhamar kidőlt a 2 lengyel és 2 orosz, *Caspinban* az egyik német Agelasten György hal meg skárlátban (rotenweh). Tectander maga marad s tolmácsával decz. 15-én ér a sahhoz *Taurisba*, melyet ez 7 nappal azelőtt foglalt el a töröktől.

Át se öltözhetett, vitték a sah elibe andientiára. Ott ült a földön szőnyegen, tanácsosai, hadvezérei közt; de mert egyszerűbben volt öltözve mint a többi, németünk nem ismerte meg. Egy öreg persa kézen fogva vezette elibe az álmélkodót, a ki aztán a sahnak kezét csókolt s a földre vetette magát előtte (a hogy a tolmács kitanította). A sah intésére felkelvén, egy olasz renegát tolmács segítségével adta elő követségük czélját, viszontagságukat s a főkövet halálát. Majd térden állva s a sah kezét megcsókolva nyújtotta át a császár levelét, a mint a sah megcsókolván s ezután kezét a Tectander fejére tévén, lábaihoz ültette.

A császár levelének felbontása után, mielőtt még elolvasta volna a sah, egy megkötözött török foglyot és két kardot hoztak elő. A sah az egyiket kivonván, *az előtte térdeplő és imádkozó töröknek egy csapással levágta a fejét.*

A mi szegény németünk azt hitte, hogy a második kard neki van szánva. Neki is volt; de nem hogy a fejét leüssék vele, hanem ajándékul.

A sah e véres műtét után nyugodtan leült megint a földre s azt mondotta mosolyogva: látod így kellene tenni nektek keresztyéneknek a törökkel, a hogy én teszek.

Másnap egy szép arab lovat küldött ajándékul a sah a követnek s harmad nap nov. 18-án tovább indult 500 feleségével a Médek földén át Örményországba, magával vivén 500 feleséget s a német követet.

A sah mindig kitűntetően bánt boldogult Kakas István uram titkárával. Gyakran, 20-szor meghívta ebédre asztalához, azaz földjére, mert a földön ettek szőnyegen s az arra terített selyem abroszon. Németünk is, mint a többiek, mielőtt a terembe vagy a sátorba lépett volna, lehúzta saruját s harisnyában lépett a sah és basák által képezett körbe s leült ő is keresztbe vetett lábakkal a földre. Leülni csak könnyű volt; de mikor fel kellett állnia a hosszú ebéd után, az volt a ne mulass. Mindkét lába megtagadta a szolgálatot, tökéletesen el volt zsibbadva s németünk egy darabig nem tudott helyéből mozdulni. *A sah pedig, a ki kedélyes és barátságos ember volt (mintegy 31 esztendő) lelkiből kacagta, hogy a német ebéd után nem tud járni.*

Pedig alig evett valamit a tíz körmivel (mert villát, kést nem használtak ott) a rizskásás pitéből, meg a rizszsel körözött fogoly és fáczán

sültekből, még kevésbé itta a gyökerekből főzött vizet, mert bort ritkán, csak néha a sah különös engedelméből ittak.

A sah táborával járva *Erivárban* történt meg vele az a komikus eset, hogy midőn így egyszer a sahnál a földön ülve lakmároznak, bejött egy néhány török kegyelmet esdekelni s mert a sah rendesen egyszerű, piros öltözetben járt, ő pedig selyembe volt öltöztetve s mert az ő lába hosszabb volt (nem tudván jól maga alá szedni) a törökök őt nézték a sahnak, előtte borúltak térdre s az ő hosszú lábait akarták csókolni. A mire ő annyira megijedt, hogy hevesen visszarántotta a lábait, a sah pedig jóízűen kaczagott ezen a keresztyén-török komédián.

Vége a sah jónak látta visszabocsátani Tectander uramat (mellé adván a császárhoz követségül Mechtichuli béget). Búcsúzóul megkaftánozta őt egy szép saját sahi uraságától levetett piros köntössel, megajándékozta egy arab paripával és 900 tallérral.

Igy indult vissza 1603 decz. 14-én Oroszország felé. A Kaukazon nagy bajjal keltek át a cserkeszek hazáján. A tatárok kirabolták őket. Aztán a tengerparti *Cois* (Kojsszu) városkában vesztegeltek hat hétig, mert a tenger be volt fagyva. Végre midőn élmük fogytán volt, nekivágtak egy hajón a jeges tengernek. De majd pórul jártak, mert a Kaspi tengeren befagyott a hajójuk 1604 február havában s miután már minden lovat megettek, ott kellett hagyni a befagyott hajót s 8 mérföldet a tenger jegén gyalogoltak *Terekig*. Ott vártak hat hétig míg a jég felolvadt s úgy mentek (márcz. 18-tól 23-áig) *Asztrakánba*, onnan a Volgán *Kazánba* s *Moszkvába*.

Épen akkor érkezett oda (1604 jul. 15-én) egy császári követ (Logau Henrik.) Vele még egyszer volt audientián (jul. 19.) a czárnál s utána ebéden a Kremlben, a melyen a czár maga szedelte fel számukra a kenyeret.

1604 aug. 24-én indultak haza felé *Narva* irányában s onnan a Keleti-tengeren. De két svéd hajó elfogta őket s erővel elvitte *Stockholmba*. Innen vissza térve Bornholm és Öland szigete között nagy tengeri vihart állottak ki, mígnem szerencsésen kikötöttek Pomerania partjain s onnan aztán siettek *Prágába*.

*

Ez volt Kakas István hazánk fia persiai követségének rövid története 1602 nyaratól 1604 őszéig.

Fájdalom ő nem érthette meg a végit, a kiállott nélkülözések sírba vitték. De emlékét reánk hagyta hű titkára!) ¹⁾ Házát naponként látjuk

¹⁾ *Tectander* munkájának címe: *Iter Persicum*. Kurtze doch aussführliche und warhaftige beschreibung der Persianischen Reiss: welche auff dem Röm. Kay. May.

szemünk előtt, a mi felidézheti lelkünkben messzeföldre vándorlott s a távol idegenben porladozó turista-ösünk emlékezetét.

Síriraúul ezt írta egy német költő:

Dacia szült engem, majd Prága lakója levék
Persia hamvaimat, lelkem az ég kegyeli ¹⁾

Porladozó hamvai tölé nem borúl a honi föld; a Kaukázus szele s a Kaspi-tenger moraja zeng felette altató dalt, miként Rákóczi Ferencz, Zrinyi Ilona s Mikes Kelemen hamvai felett a Fekete tenger mormogása.

Ha rájuk gondolunk a hazaszeretet s a fajszeretet hevíti lelkünket, s büszkék vagyunk rájuk mindörökké.

*

Tőlük tanulhatunk turistaságot is, a melynek örömeit oly szépen éneкли meg az angolok ékes szavú költője Byron Don Juan-jában, mikor azt mondja, hogy

Édes dolog hallgatni holdas éjjel
Kék Ádrián a gondolás dalát,
A mint a csöndet lágyan úzi széjjel,
S a távolon reszketve szárnyal át;
Édes dolog, bámólni méla kéjjel
Az esti csillag bágyadt sugarát,
Hallgatni lomb közt búgdosó szelet,
Szivárványt nézni, mély habok felett.

allergnedig. Befelch im Jahr Chr. 1602. von dem Edlen und Gestrengen Herren *Stephano Kakasch* von Zalokemeny (igy!) vornehmen Siebenbürgischen vom Adel, angefangen: Und als derselbig unterwegs zu Lantzen in Medier Land todtes verschieden: von seinem Reissbeferten *Georgio Tectandro* von der Jabel vollends continuiert und verrichtet worden stb. Zum drittenmal in Druck verfertigt 1610. Gedruckt zu Altenburg in Meissen. (A budapesti egyetemi könyvtárban *Megiserius* Hier. Propugnaculum Europe cz. munkájával egybekötve Ge. 362 sz. a.)

Megjelent francziául is Paris 1877-ben *Scheffer* Ch. fordításában: *Iter Persicum* un Description du Voyage en Perse enterpris en 1602 pas *Étienne Kakasch* de Zalokemeny stb Hussein Ali bég persa követ arczképével.

Kakas István útazását lefordította *Szamola* István s megjelent *Szabó* Ferencz tört., nép- és földr. könyvtárában 1892. *Régi magyar utazók Európában 1532 - 1770.* cz. a., de ebből a legérdekesebb, a persiai rész hiányzik.

¹⁾ *Epitaphium* nobilissimi viri dom. *Stephani Kakasch* a Zalonkemeni.

Dacia me genuit: fovit me *Praga*, tegit nunc

Exuvias Persis: Spiritus *Astra* tenet.

At quod nostra fides *Augusto* innocuit, et quod

A memori nomen posteritate fero

Id pie *Tectander*, soli Tibi debeo. Tu mi

Nunc *Praeco* es *Vitae*, qui *Comes* ante *Viae*.

Hieronymus *Megiserus*

p. c. *Caesar*. et *Acad. Lips.* prof. elect.

A turistaság ez édes örömei hevitik a mi lelkünket is, midőn a mindennapi élet sivár zajából, megifjodni testben és lélekben, az édes anyatermészet ölelő keblére sietünk, hol

. . . . szebb a patak,
Zengőbbek a dalok.

Ennek kívánunk híveket toborzani itt is, midőn ismételve megköszönjük e díszes közönség szíves érdeklődését s kérjük, hogy midőn e beköszöntő estélyen nemsokára

Muzsika szól verbuválnak :
Csapjanak fel turistának!

Adatok Bergő Flórián turisztikai működéséhez.

— Hivatalos akták. —

Irta és felolvasta a folyó évi márczius hó 14-én tartott Kárpát-Estélyen:

Gyalui Farkas.

I. Okírat.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület tekintetes választmányának.

Mélyen Tisztelt Elnök Úr! Tekintetes Választmány! A legnagyobb tisztelettel kérem, kegyeskedjék és méltóztassék engem a Kárpát-Egylet tagjai sorából kitörülni, tagsági méltóságomról lemondottnak és az egyletből végkép kiléptétnek tekinteni.

Kérem azonban arra is, hogy ne méltóztassék ezért személyem iránt kedvezőtlen véleményt táplálni. Kilépésem okai kényszerítő családi körülmények, melyeket az alábbiakban leszek bátor egy ilyen fontos ügyben *lehető* rövidséggel ecsetelni.

Mélyen Tisztelt Elnök Úr! Pár hónapja annak, hogy egy délben, midőn alólírott szeretett családom körébe ebédelni megérkeztem, becses feleségem arczán a haragnak, fájdalom eléggé gyakran jelentkező tüneteit véltem fölfedezhetni. E napon ugyanis becses feleségem elcsapta az azelőtt egy héttel szerződötett Pendzsi nevű új szakácsnét. Mélyen Tisztelt Választmány! Becses feleségem minden hónapban két szakácsnét mozdít el hivatalától, egyet a hónap első felében, másikat a hónap második felében. Az a körülmény, hogy az imént említett elcsapott szakácsné az első volt abban a hónapban, igen könnyen lehetővé teszi részemre annak megállapítását, hogy az ugyancsak föntemplített jelenet az előbb említett hónap első felében történt.

— Úlj le már az asztalhoz! Mióta várunk! rivallt reám becses nőm.

— Hiszen nincs még egy óra.

— A te órádon soha sincs olyan óra, melyen családod iránt tartozó kötelességedet teljesítenéd, szólt hevesen becses feleségem.

— Én legalább soha se láttam rajta olyan órát, csatlakozott hozzá nagyrabecsült anyósom és ezzel kettészelt egy gombócztot. Ugyanis, Mélyen Tisztelt Elnök Úr! Akkor barna levest ettünk májgombóczzal.

Keblemben, Tekintetes Választmány, a méltatlankodás viharja kezdett dúlni, ámde családommal szemben a mérséklet csillapító olaját óhajtottam önteni a háborgó hullámokra. Állítólagos késedelmem megmagyarázását tréfás húrok pengetésével akartam fűszerezni, hogy ilyen módon álljon vissza köztem és szeretett családom közt a harmónia.

— Meglepetést hoztam neked, kedves Euláliám, szóltam hamiskás hangon. Mint, midőn vihar után a komor fellegek mögül hirtelen előtűnik a nap ragyogó ábrázata: oly módon mutatkozott becses nőm arczán egy pillanatnyi mosoly.

— Flórián! Micsoda meglepetés? Talán az az új kalap?

Szóltanul fölkeltem és átadtam becses feleségemnek egy nyugtát. E nyugta a Kárpát-Egylet nyugtája volt, mely egyesületbe én egyik választmányi tag barátom buzdítására beléptem.

Feleségem csatlakozott tehát. Válaszúl megsemmisítő pillantást és egy leveses kanalat vetett reám. Pillantása elől kitértem, de a leveses kanál által találva éreztem magam.

Nem akarom, Tkts Választmány, a becses feleségemmel ez alkalommal folytatott beszélgetésemet tovább részletezni, a tény az, hogy én a Kárpát-Egyletbe beléptem és hogy ő legnagyobb mértékben elégedetlen volt ezzel. Sem ő, sem nagyrabecsült anyósom nem bírnak érzékkel a turisztikai működés iránt. Azzal gyanúsították az egyleti élet keretében kifejtett működésemet, hogy választmányi gyűlések előtt sörözöm, gyűlések után pedig borozom, holott a dolog fordítva van, én ezt soha sem teszem, hanem a választmányi üléseken, elnök úr kegyes engedelmevel mint hallgató jelen vagyok.

Elhatároztam tehát, hogy bebizonyítom szeretett családomnak a Kárpát-Egylet működésének hasznos voltát. Jelentkeztem arra a kirándulásra, melyet a Kárpát-Egylet a gyalui havasok közé rendezett.

Szükségtelen e kirándulást tovább részleteznem, csak annyit vagyok bátor Mélyen Tisztelt Elnök Úr, becses emlékezetébe juttatni, hogy ama föltűnően terjedelmes hölgy, ki egymaga egy külön szekérben ült, az én anyósom vala. Hálás szívvel emlékezem vissza, Tkts Választmány erre a kirándulásra. Soha sem fogom elfeledni azt a szép látványt, melyet nekem a Béli-szikla és környéke nyújtott. E helyen egyébiránt, Tekintetes Választmány, nagyrabecsült anyósom szekerének tengelye eltört és a kö-

vetkező pillanatban a szekér fölborult. Nagyrabecsült anyósom, a szekérben lévő elemózsia és a kocsis a szekér sorsára jutottak. Az elemózsia jalkiáltásaim között a vízbe zuhant, ellenben nagyrabecsült anyósomnak semmi baja sem történt, míg a kocsis sérüléseket szenvedett arczán, mint nagyrabecsült anyósom elégedetlenségének nyomait.

Soha sem fogom elfelejteni, Mélyen Tisztelt Választmány, e sikerült kirándulást. És itt nem tehetem, hogy ne ajánljam a Mélyen Tiszt. Elnök úr becses figyelmébe azt, hogy méltóztassék e helyre minél gyakrabban kirándulásokat rendezni. Tudom, hogy ha e kirándulások fényes sikerének örvendetes részletei elterjednek, nemcsak bérczes hazánkból, de meszesföldről sokan fognak ide sietni, zarándokolni, özönlenni résztvevők az ilyen kirándulásban egész *családjukkal* egyetemben.

Az összetört tengelyt, Mélyen Tisztelt Választmány, megfizettem, a kocsisnak ötszörös borralalót adtam, természetesen azért, hogy ne panaszoljon nagyrabecsült anyósom ellen. Ámde odahaza nem volt maradásom. Becses nőm, ki náthát kapott a kiránduláson, azon panaszkodott, hogy a Mélyen Tisztelt Elnök Úr és a Tkts Választmány, mint rendezőség csupán a fiatal tagok nejeivel foglalkozott gyöngédebb kintüntető figyelemmel, egyúttal azt is mondta, hogy én se törődtem velök, sőt, hogy szemeim, hazajövet, keresztben állottak, hogy kihívó módon éljeneztem a Béli-sziklát, az imént említett esemény örök tanúját. Mindezeknek *reám* vonatkozó része, részben alaptalan, részben túlzott vád.

Mindazonáltal, bár sajnálattal, kénytelen vagyok turisztikai működésemet beszüntetni, mert, Tkts Választmány, becses nőmmel és nagyrabecsült anyóssommal nem bírok tovább. Becses nőm azzal fenyegetőzött, hogy, ha ki nem lépek az egyletből, a legközelebbi nyilvános közgyűlésen megjelenik és ott akkora skandalumot csap, hogy az egylet kénytelen lesz engem kizárni. Szükséges volna egyébiránt, mondá becses nőm, hogy engem a törvényszék, mint elmebajost bezárasson, mert sántikáló vén gyöngelétemre (nem is igaz, Tkts Választmány!) olyan egyletbe állok be, a hol hegyeket kell mászni. Én hát, megunva a folytonos zajos jeleneteket, megfogadtam, hogy kilépek az egyletből. Ime, beadom lemondásomat, sajnálatom őszinte kifejezése mellett.

Tisztelettel

Bergő Flórián,

az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület volt tagja.

U. I. Kérem e levelemet zárt ülésben tárgyalni és az újságírók előtt titokban tartani, nehogy tartalma nyilvánosságra jusson, mert ez esetben jaj nekem, szököm a földgömb tulsó felére.

II. Okírat.

Mélyen Tisztelt Elnök Úr! Tkts Választmány! A legnagyobb tisztelettel kérem, kegyeskedjék és méltóztassék a Kárpát-Egylet tagjai sorából való kitöröltetésemet kitöröltetni s engem a Kárpát-Egyletbe föltétlenül végkép visszalépettnek tekinteni.

Visszalépésem okait a következőkben vázolom.

Egy pár nappal ezelőtt becses feleségem — azt hiszem aznap fogadott új szakácsnét, az elsőt abban a hónapban, ebédközben így szól hozzám :

— Flórián fiam! Parancsolj abból a palacsintából. Hiszen a te kedvéért sütöttük.

Mélyen Tisztelt Elnök Úr! Hat üres és öt töltött palacsintát ettem meg, mely ténykedésem után becses nőm ezt mondá.

— Flórikám! Sajnálom, hogy kiléptél a Kárpát-Egyletből. Lépjél vissza!

— Lépjén vissza! mondá nyájasan nagyrabecsült anyósom is.

Sejtettem, hogy valami leleskedik az ügy mögött, de végre is, ha becses nőm valamit akar, az ügy is meglészen, legyen hát legalább úgy meg, mintha én akarnám, meg aztán így helyrehozhatom hibámat az egylettel szemben. Kijelentettem tehát, hogy visszalépek a Kárpát egyletbe.

— De, mondottam fenyegető hangon, ha holnapután ismét az jut eszökbe, hogy kiléptetni óhajtanak, akkor én rögtön a Kis-Szamosba ugrom.

— Flórián, légy szives ne zúzd össze a szívemet, mondá becses nőm és hozzátette, jelentsem ki a Kárpát egyletnek azt, hogy szavamra fogadom: nem lépek ki ez életben tagjai sorából.

— Fogadja becsületszavára, biztatott nagyrabecsült anyósom s akkor aztán tökéletesen biztosítva van velünk szemben is.

— Köszönöm ezt a jó tanácsot! szóltam Jól van, szavamra fogadom tehát, hogy nem lépek ki a Kárpát egylet tagjai közül.

— Helyes, felelte becses nőm. *Egyúttal* kérlek, mond meg, hogy küldjenek nekünk is három jegyet a Kárpát estélyre.

Meghökkenem. Ah! hát itt a rejtély kulcsa.

— Mint egyleti tagnénak irántad való kötelességem elmenni veled arra az estélyre. Mamát pedig nem hagyjuk itthon.

— Az estély műsorán humoros fölolvasás is lesz, mondá anyósom.

Ez már elrontotta kedvemet. Hát sehova se lehet már menni anélkül, hogy az embernek humoros fölolvasást ne kelljen átszenvednie? Tekintetes Választmány! Köztünk legyen mondva, azt a humoros fölolvasást kihagyhatták volna! A humoros fölolvasásoknál, estélyeken, a közönség

mindig azt nézi, hogy van e még a fölolvadó asztalon sok fölolvadni való kéziratlap? A végén pedig, ha tapsol, azért teszi, mert elfogyott már a fölolvadni való kézirat. No de mindegy. Meghallgatok inkább egy humoros fölolvadást, mintsem, becses feleségem és nagyrabecsült anyósom szabad előadását. Végre is azt a fölolvadást egyszerre csak egy mondja, de ezt az előadást ők egyszerre ketten fujják. Annak valahogyan csak vége szakad, ezek ha egyszer elkezdik, soha se tudják befejezni. Legyen hát. Kérem a tagsági nyugtát. Az osztálytitkár úr pedig az osztálytagsági díj nyugtáját is küldje el, de kérem egyuttal a jegyeket az estélyre.

Tisztelettel

Bergő Flórián,

az Erdélyrészi Kárpát Egyesület *végleges* tagja

III. Okirat.

Mélyen Tisztelt Elnök Úr! Tekintetes Választmány! Soha ember rútabb kelepcebe nem jutott, mint én. Tegnap, midőn a jegyeket hazahozták, becses feleségem így szólt.

— Bár csak az új ruhánk már itthon volna.

— Új ruha? dadogtam én elhűlten.

— Persze, hogy új ruha, felelt becses nőm. Hiszen erre az estélyre csak nem mehetek el az ócska moir selyem sleppes ruhámba.

— De az égre, kiáltottam, hiszen az egészen új!

— Hogyisne! Ezenkívül a mamának is csináltatunk egy új ruhát. Egy Kárpát-Egyleti tagné és anyja vagy ne menjenek a Kárpát-estélyre, vagy ha mennek, elegánsak legyenek. De menniök kell!

Semmit sem szóltam, de forogni kezdett velem a szoba. Végre csak ennyit mondtam:

— De kérlek, asszony!

— Ugyan kérem, ne kérjen, vágott közbe nagyrabecsült anyósom. Hiszen ön miatt megyünk arra az estélyre. Önnek kellett humoros fölolvadás. Fogadni mernék, hogy az anyósokat szídni fogják benne. Mi itthon is jól találjuk magunkat. Nekünk nem kell humoros fölolvadás.

Most már igazán egy szót se szóltam.

— Pártolni fogjuk a Kárpát-Egyletet és céljait, mondá b. feleségem.

— Igen nemes céljai vannak, mondá nagyrabecsült anyósom.

— Valóban, magam is óhajtok minél előbb egy kis kirándulást a Béli-sziklához, mondám fogcsikorgatva.

— A nyáron nem megyünk oda, szólt becses feleségem, hanem *fürdőbe*.

-- Hová?

— Hazai fürdőbe, felelt becses feleségem. Egy Kárpát-Egyleti tag-nénak addig, míg férje tagja az egyletnek, elő kell mozdítania az egylet céljait. Persze, ha a férj nem volna Kárpát-Egyleti tag, akkor még talán kivonhatná magát az alól az ember De így, mondhatom hogy menni fogunk.

— Megyünk, felelt nagyrabecsült anyósom

Tekintetes Választmány! Mélyen Tisztelt Elnök Úr! Azt hiszik, hogy becses feleségem és nagyrabecsült anyósom nem váltják be fenyegető ígéretüket?

Nem is védekezhetem ellenük, mert szavamat adtam, hogy végkép tagja maradok a Kárpát-Egyletnek.

Egy módon lehetne még segíteni rajtam.

Kedves Jó Kis Választmányom! Elnök Úr lelkem! Csapjanak ki engem a Kárpát-Egyletből.

Tisztelettel

Bergő Flórián,

az Erdélyrészi Kárpát-Egylet *megjédt* tagja.

Angol turista-nők Erdélyben.

Irta: *Szádeczky Gyula dr.*

— 3 tollrajzzal. —

Nem lehetünk közönyösek az iránt, a mit rólunk nagy nemzeteknek az irodalma világgá bocsát Mindenki. a ki külföldön megfordúl, tapasztalja, hogy nagyon kevés az, a mit a művelt osztályokban is tudnak rólunk. Az a kevés is olyan naiv, olyan meszsze áll a valóságtól, hogy sokszor igazán jobban szeretnők, ha még azt se tudnák.

De honnan ismerhetnének meg? Mikor nálunk méltán feltűnés-számba megy, ha ködös Albionnak egy-egy szőke fürtű teremtménye fesztelen magatartással végig halad utcáinkon. Ezért örülünk, valahányszor hazánkról egy-egy rokonszenvenves hű munka jelenik meg, s ezért sietünk ismertetni minden olyan reánk vonatkozó külföldi könyv-újdonságot, mely tárgyilagos és leírásával csak némileg is többet nyújt a *jóakaratuság-nál*.

*

1891 nyarán két angol festőnő, *Fletcher Margit* és *Le Quesne Róza* útazta be hazánk legszebb részeit s ezek közt természetesen a hegyes bérczes Erdélyt is.

Hogy az angolok, s az amerikaiak benépesítik nyaranta Európa kontinensének divatos, szebb helyeit, hol természeti nevezetességeken kivűl! az élelmes lakósok kellőképpen gondoskodnak az ő megszokott kényel-

mükről, az általánosan ismert dolog. Hanem, hogy két angol leány épen Erdélyt válassza nyári időtöltésüknek színteréül, azt a kis országot, melyre igaz, a természet két kézzel pazarolta szépségét és kincseit, de melynek népére a legjobb akarattal sem lehet fogni, hogy a művelt külföldiek leg-szükségesebb igényeit kielégíteni képes volna, az magyarázatra szorúl.

A dolog magyarázata az, hogy egy évvel azelőtt Párisban, a tudomány és művészet páratlan Eldorádójában nagyon sok szépet hallottak Magyarországról, arról a »tejjel, mézzel folyó Kanaán«-ról, melyről azelőtt inkább csak meseszerű, fantasztikus fogalmaik voltak. Tudták, hogy ott igen nagy rónaság, igen nagy hegyek vannak, hogy azt bátor, lovagias, ázsiai származású nép lakja, melynek dalai Liszt, Brahms közvetítésével meghódították az egész művelt világot.

Arra, hogy gyermekálmaik eme szép országából eleven képviselőket is láttak, nagy vágyódás fogta el őket meggyőződni, mennyiben felelnek meg fogalmaik a valóságnak és mennyiben nem. Én bátorítottam őket merész tervük megvalósítására, de azért, midőn Párisban egymástól búcsút vettünk, távolról sem gyanítottam, hogy valaha még Magyarországon látjuk egymást. Annál nagyobb volt hát meglepetésem, midőn egy évre rá Budapestre érkezik a két hölgy.

Jó szerencséjük összehozta őket *Esterházy* Kálmán gróffal, a ki ama forró szeretet által vezéreltetve, melylyel Erdély iránt viseltetik, a legnagyobb készséggel, udvariassággal és körültekintéssel állította össze hazánk e részére útasági tervüket és páratlan előzékenységgel egyengette göröngyös útjaikat.

A gróf úr törekvését fényes siker koronázta, mert az angol hölgyek kimondhatatlanul kedves emlékekkel távoztak hazánkból, otthon előadásokat tartottak hazánkról magyar népruhában, bemutatták köznépünk ízléses hímzéseit, a varottasokat, egyéb itt szerzett néprajzi tárgyakat és 1892 végén olyan szellemesen és vonzó modorban írt könyv jelent meg tőlük az angol irodalomban (*Sketches of life and character in Hungary by Margaret Fletcher, with illustrations by Rose Le Quesne. London. Swan Sonnenschein & Co. 1892*) mely méltán feltűnést keltett. Megjegyezzük, hogy a könyv hálából *Esterházy* Kálmán grófnak van ajánlva, kit angol turistanőink »a magyarok nemzeti lovagiasságának és vendég szeretetének élő megtestesítőjé«-nek tartanak.

Az angol lapok hasábjain át a leghízelgőbb kritikával kísérték e 248 lapra terjedő könyv ismertetését és méltán, mert leírásuk tele van pezsgő élettel, vonzó rajzokkal, őszinte, természetes lelkesedéssel. A legkevésbé hízelgő még ama kritika, mely azt is megjegyzi, hogy az eleven leírások olyan lovagias, rég letűnt világba vezetik vissza az olvasót, milyen

a mai korban nehezen képzelhető. E skeptikus megjegyzés eléggé hízelgő reánk nézve, mert én a ki a hölgyeknek kirándulásaik túlnyomóan nagy részében útitársuk voltam, állíthatom, hogy melegen ugyan, de őszintén írnak, s hogy leírásuk a valóságnak többnyire hű tükré.

B-Hunyadi piacz-sor.

A mód, mely szerint kirándulásaikat tették, követésre méltó például szolgálhat a mi turista-hölgyeinknek is. Mert

Miss Margaret *Fletcher* turista-képességeit mi sem bizonyíthatja jobban, mint az, hogy Tátrafüredről a Lomniczi csúcsra és vissza szakadó esőben 10 óra alatt tettük meg az utat. E kirándulást le is írta a »Turisták Lapja« 1892. évf. 54—57. lapján. Méltán sorakozik ehhez erdélyi útjuknak az a része, melyben a Marosvásárhelyről Borszéken át, Brassóig vezető útvonal mentén barangolva, 7 napon át kora reggeltől késő estig kocsin ültünk.

Érdekes könyvük XIX fejezetre oszlik, melyből a 7 utolsó fejezet tisztán Erdélynek van szentelve. Az erdélyi rész *Bánffy-Hunyad*-dal kezdődik, a hová éppen vásárkor érkezvén, bő alkalmuk nyílt a vidék különböző nemzetiségei között összehasonlításokat tenni. Az első rajz, a mit mutatóul közlünk, a vásárról van véve és aláírva: »esernyős kalapú díszes hölgyek sorozata.« Megfordultunk itt egy jómodú, parasztházban, a miről megemlékezvén, kiemeli mennyire felhasználja még a köznép is az edényeket díszítésre. »Az a színhatás, a mit a magyar parasztlakás reánk gyakorol, mindig rendkívül kedves.« Irnak a varottasokról, azok készítési módjáról, régi származású gyönyörű mustrázataikról, Gyarmathy Zsigáné úrnőről, kinek házában egészen angolos tonus uralkodik, a mi természetesen a legnagyobb dicséret angol nőktől. De mintegy varázsütésre tünt ez szerintünk el, midőn az asztalhoz ebédre ültünk s »az asztalfőnél a ház úrnője, végénéél pedig a ház ura foglalt helyet, hosszú, zöld ágat lóbálva ünnepélyes lasúsággal. Vajjon azért tették-e, hogy a legyeket távol tartásák,

vagy valami régi hagyomány maradványa-képen, azt soha se fogjuk megtudni.◀

A második fejezet *Kolozsvár*-nak van szentelve. Itt zavarba hozta őket a szálló tulajdonosnője a czímezések superlativusa által, a mi ellen hiába tiltakoztak. Annál nagyobb volt meglepetésük, midőn aránylag igen csinos szobájukért nagyon mérsékelt díjat kellett fizetniök. Csak ekkor tudták meg, hogy mind ez az előre történt intézkedések.következménye volt.

Kolozsvárt körülbelől olyan nagynek találják, a milyen nagy Oxford. Szeretnék Oxford nagyon régi iskoláját Kolozsvár nagyon fiatal egyetemével összehasonlíttani, de nincs elegendő adatuk hozzá. Megemlé-

keznek Mátyás király szülőházáról, az »Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület«-ről, melylyel úgy jöttek össze, hogy nekem váratlanul bizonytalan időre el kellett hagynom őket s azért az EMKE támogatását kértem számukra. S ama szívességet, melylyel *Sándor József* az egyesület t. alelnök-főtítkára kezébe vette kalauzoltatásuk ügyét, például

Maros-Vásárhelyi utca-részlet

hozzák fel a magyarok határtalan előzékenységének illusztrálására.

Kolozsvárról Szamos-Újvárra, innét Bethlenre, Beszterczére, majd Borgó-Prundra mentek. Ez útjuk egészen az EMKE aegisze alatt történt és a mint írják, majd megölték őket szívességeik által a támogatásokra felkért EMKE-urak, a minek a magyarázata az, hogy hiányos német nyelvismertük és a magyar nyelv abszolút nem tudása következtében többnyire nem értették meg egymást.

Erről írnak még a következő fejezetben is, melynek címe: »Nagyon sok barát«. Lázár Jenő gróf vadász-lakának ismertetésével kezdődik a fejezet, s ezzel összefüggésben megemlékezik a magyar urak sportjáról és arról, mit később Borszéken egy anglo-indian generalistól hallottak, hogy »ha vége van a napi sportnak és az ebédnek, dalolnak úgy, a hogy csak magyarok tudnak jó kedvükben dalolni, beszélnek rémes históriákat és párbajt vívnak szívük vágyódása szerint.«

Innét *Marosvásárhelyre* mentek, melynek a kollégium mellett levő

egyik szűk utcáját bemutatják a mutatóul közölt második rajzon. Marosvásárhelyen én újra hozzájuk csatlakoztam. Itt béreltünk bizonytalan időre egy három lovas rozoga fiakkert (mert jó nem vállalkozott) és ezen tettük meg egyikét legszebb, legélvezetesebb útjainknak. Az utazás e neme, ha a vidék megérdemli és az idő kedvező, olyan sok előnnyel s annyi örömmel van fűszerezve, hogy bátran merem ajánlani azoknak, kik a természetben igazán akarnak gyönyörködni.

Ez utunk a következő két fejezetben van röviden leírva, melyeknek czíme »Hegyen-völgyön keresztül« és »A székelyek közt.« Kocsink és kocsisunk leírásánál a többek közt ezeket olvassuk: »minden külső jel arra vallott, hogy e kocsi egy evictió*) áldozatait tartalmazza.« Az első fejezetben Szász-Régen, Borszék és Gyergyó-Ditrőig való útunk van leírva. Nagy elismeréssel szólnak itt a gyógyszertárak terjedelméről, kitűnőségéről és a gyógyszerészek magasfokú műveltségéről.

A második fejezetben a gyergyó-szárhegyi romoknak szentelnek néhány szép sort és jó humorral írják le a franciskánusok zárdájába tett látogatásunkat. Mint parlagon heverő kincset említik meg a carraraihoz hasonló szép fehér márványt, melyet e vidéken az utak kövezésére használnak.

Gyergyó-Szt.-Miklósról kirándultunk a Gyilkostóhoz, amaz elragadó szépségű természeti nevezetességhez, mely 1834-ben képződött az által, hogy az egyik oldalról lecsúszott hegyrész gátat vetett a patak szabad lefolyásának.

E fejezetben találjuk a székelyek rövid jellemzését és a torjai Büdös ismertetését. Tusnádon, Málnáson, Előpatakon szintén megfordultunk, mielőtt Brassóba értünk volna, de e helyekre nem térjesszkednek ki a leírásban. Brassóban érzékeny búcsút véve Sándor nevű kocsisunktól, kivel egészen összebarátkoztunk hét napi útunkon, visszaküldtük messze hazájába.

A következő fejezet Szinájába tett kirándulásunkkal kezdődik. Bukarest női szépségeiről, a kik benépesítik Szinája parkjait, az van mondva, hogy »superconventionalis kifejezésűek és intriga tükrözik arcukról, a mi nek nyoma sincs a magyar nők vonásaiban.«

*) Evictionnak nevezik azt a szomorú törvényes aktust, melylyel az eladósodott, nyomorult népet Irlandban kikergetik házukból.

F.-Pestesi oláh nő.

Brassóból Tordára mentünk, hol a sóbányát és a híres hasadékot szemléltük meg. Szinte új lelket öntött belénk, midőn a lankasztó, szelemtelen vasúti útazás után ismét kocsira kerültünk, hogy Toroczkóra, innét Maros-Ujvárra jussunk. A sóbánya páratlan nagyságú termei nagy és csodálatos benyomást gyakoroltak reájuk. A fiatalság bemutatta nekik a kaluser-tánczot is »macskáéhoz hasonló gráciával.«

Az egész utolsó fejezet a Hunyadmegyében fekvő szép *Branyicskának* van szentelve, hol a br. *Jósika* család vendégszerető házánál élvezték útazásuk legszebb napjait. Akkor még három generáció élt együtt az ősi kastélyban, de a nagyatyja azóta már elköltözött oda, a honnét vissza nem tér senki.

Branyicskáról több igen szép kirándulást tettünk. A kirándulás helyei között megemlítem Nagyágót, Dévát, Németit, Pestest, Vajda-Hunyadot. A harmadik bemutatott rajz egy Felsőpestes vidéki oláh nőt ábrázol ünnepi nemzeti ruhájában. Az angol turistánők Branyicskán töltött utolsó napja épen az öreg bárónak a nevenapja volt. Mint az angol szokásoktól eltérőt, megemlítik, hogy nálunk nem a születés, hanem a névnapokat ünneplik. Részletesen le van írva az egész nap, a névnap ebéd, melyen a magyaron kívül német, francia, angol toasztok is mondattak és ezt a nagy társaság javarésze értette. *)

A nagyon érdekes könyv végén egy csárdást járó pár van rajzolva és aláírva nagy czímbetűkkel: »*Éljen a magyar!*«

Branyicska.

Irta: *Fletcher Margit.*

- Az író nő arczképével. --

A branyicskai hölgyek a kastély lépcsőin állottak, hogy fogadjanak minket, a mint báró Jósikával, ki az állomásnál angolul üdvözölt, felhajtottunk a kastélyba. Elhatároztuk volt, hogy teljesen megváltjunk magasztetejű szalma-kalapjainktól, s hogy hagyjuk azokat a vasúti kocsí ülése alatt. Ha volt valami zavar, a mi szivélyes és meleg fogadtatásunknál, az csak az lehetett, a mit éreztünk, mikor megláttuk azokat az idétlen szalmatárgyakat a túlbuzgó inas kezében, ki rejtőhelyükben felfedezte, s így velünk egyszerre érkeztek meg. Esterházy grófné s leányai, Jósika báróné és Anna grófné egymással versenyeztek abban, hogy magunkat egészen

*) Hogy az élénk tollú angol író nő előadását és felfogását kellően megérthesük, az alábbi cikkben egész terjedelmében közöljük e jellemző fejezetet *Kovács János* kolozsvári unitárius főgimn. tanár fordításában. Szerk.

otthon érezzük. A legnagyobb kényelemmel berendezett szobában már a szolgálók szedegették ki bőröndünkől összerücskölt ruháinkat mosás és téglázás végett, hogy másnap a tisztaság követelményeinek magunk irányában eleget tehesünk. Öt vagy hat gyönyörteljes napot töltöttünk Branyicskán. Hogy az élet mennyiben jellegzetes a kastélyban, arra nem vagyok elkészülve ítéletet mondani, de azt hajlandó vagyok gondolni, hogy az a szép családi viszony és szeretet, melyet ottan találtunk, egy kissé eltér a közönségestől, hogy ha Erdély nem áll magasabb színvonalon más országoknál.

Három nemzedék lakik a kastély falai között — a mi gyakran előfordul a magyar családoknál. Az öreg bárónak, a nagy atyának, külön-külön lakosztálya és szolgazemélyzete van, de étkezéskor a családhoz csatlakozik, mulattatva a társaságot finom élceivel, vigságával s lekötelezve mindenkit a régi világ udvariasságával, a miért viszonzásul szintén nagy tiszteletben részesül a család fiatalabb tagjaitól. Három kis gyermek — egy régi családi dada gondozása alatt — fél nomád életet folytat a verőfényes napokon. Reggeltől estig barangolva a kertben s változtatva játékhelyeiket az árnyék szerint. Mikor reggel a kertben megjelentünk, hozzánk szaladtak s kézcsókkal üdvözöltek. Az ebédlő egyik szegletében a dada felügyelete alatt egy kis asztalnál ebédelték és oly illedelmesen és csendesen viselték magukat, hogy csak a kanalak zörgése vagy meglegedésük nyilvánítása árulta el jelenlétüket.

Természetesen a báróné maga volt a lelke mind ennek környezetében. A báróné szép és magas termetű s bír mindazokkal a kiváló tulajdonságokkal, melyek egy régi faj sajátosságaihoz tartoznak. Ő énekel, tánczol, de az alatt is mindig a legnagyobb figyelemmel van a mások szüksége és kényelme iránt. Mint sok más magyar hölgy, a báróné is résztvesz az ártatlan örömeiben, de másfelől híven teljesíti kötelességét és maga a valódi jóság.

Fletcher Margit

Rajzolta Le Quesne Róza.

Branyicska, melynek egyes részei nagyon régiek, épen a Maros partján fekszik. A szembe levő parton erdős halmok emelkednek, s a kastélyt kertek és erdők környezik. Mezítláb járó parasztok folytonosan dologban voltak, futkározva ide-oda s hajtva a bivalokat a vízre.

Egyszer kíváncsiságból a mi remélem megbocsátható, megkísérlettem végére járni, hogy meddig terjed tulajdonképen a házi szolgák területe s hol kezdődik az idegeneké, s hol láthatom a faluból jövő parasztokat; de nem sikerült eltalálnom az útat e terjedelmes magyar uradalomban.

Báró Jósika mindennap tervezett valami mulatságot számunkra. Egyszer a szomszédos kastélyba mentünk ebédre; máskor egy messze távolban levő aranybányát látogattunk meg, a hol ökörszekerre is ültünk, hogy czélhoz juthassunk. Majd Vajda-Hunyad várát néztük meg, mely *a legérdekesebb épület volt*, a mit egész Magyarországon láttunk. Mi láttunk más romokat és épületeket is, melyek a közép-korra emlékeztettek vagy az építészetben bizonyos kiváló stílust ábrázoltak, de itt végre olyat találtunk, mely a magyar nép jellemző kifejezése és a magyar lovagiasságnak egyedüli megtestesülése. A XV-ik századtól kezdve sokféle változáson ment át, felmutatva Kelet és Nyúgot építészeti változásait, de mégis végre a legszembeszökőbb öszhangzatot, symmetriát és az önálló egyéniség bélyegét nyerte.

Alig szükség említenem, hogy a branyicskai hölgyek műveltek. Anna grófné emlékezete különösen, a költészet valódi tárháza. Engem egy este egészen ártatlanul nagy zavarba hozott, midőn arra kért, hogy albumába egy angol jellemző verset írjak. Én engedelmeskedtem, s neki is fogtam, de semmi sem jutott eszembe egyéb, mint a következő vers:

Egy nyári este volt, az öreg Gáspár munkáját bevégezte stb.

Egész természetem ellenem lázadt, hogy ezt írjam be mint nemzeti jellemző különlegességet, s arra kértem, hogy halaszthassam másnap reggelre. Az éj nagyobb részét gondolatokkal töltöttem, s igyekeztem megszabadulni az öreg Gáspártól. Csak azért említem meg e jelentéktelen dolgot, hogy másokat figyelmeztessenek, hogy ha egy regényes országban akarnak utazni, ne felejtsenek magukkal vinni egy alkalmas szemelvényes zseb-könyvecskét. Másnap reggel végre összefirkáltam s bejegyeztem valamit az albumba egy jeles író neve aláírásával; de ama borzasztó éjszaka óta felfogadtam, hogy többé sohasem utazom az említett költészeti könyvecske nélkül.

Tartózkodásunk utolsó napján az öreg bárónak *nevenapja* volt, mert Magyarországon a névnapot tartják fenn a születésnap helyett. Ez alkalommal nagy ünnepély volt. Branyicskán *teljes szabadság* uralkodott. Mindenki akkor kelt fel, a mikor tetszett. Állandó reggeli állott a terített asztalon azaz gyümölcs és zsemle s minden megjelenő után hozták a friss theát

vagy kávé. A dolgok eme gyönyörűséges állapotában lehetetlen volt valakinek elkésnie, vagy az illetet megsértenie, s a korai felkelés öntudatos erénye elvesztette jelentőségét. Hanem ezen a reggelen mindenki korán felkelt. Még az öreg báró is 9 óra előtt jelent meg a kertben. A gyermekek már virágbokrétákkal várokoztak reá, melyeket alkalmi költemények elmondása kíséretében nyújtottak át neki. Aztán kocsit küldtek a legközelebbi faluba a pap után, ki a kápolnában misét mondott. A vidék földesurai gyülekezni kezdtek, s 2 órakor nagy bankett következett egy terebélyes fa alatt, honnan a hullámozó Maros folyóban lehetett gyönyörködni. Nem tudtam elképzelni, hogy az ételeket mikép lehetett oly gyors egymásutánban a messze levő konyhából lehozni, ámbár a berendezés bámulatos volt. A szolgaszemélyzet futkározott fel és alá. Nagyon érdekelt egy oláh fiú, a ki a leves után mindjárt a dinnyével kezdett kínálkozni; hiába intették, hogy nem most az ideje, azért ő tizenkétszer is megismételte tévedését; s csak nagy bajjal sikerült visszatartani. A pohárköszöntők a dessert után kezdődtek meg, francziául, németül és angolul, a miket azt hiszem mindnyájan értettek. Egy őszhajú öreg ember Angliára való vonatkozással meghatólag végezte beszédjét, lelkünkre kötve, hogy a valót mondjuk el Angliában, úgy a mint tapasztaltuk utazásunk alatt s mondjuk el, hogy Magyarországon nem egészen félvad és tudatlan nép lakik. A lakoma késő délutánig tartott. Napnyugtakor a társaság csónakázni ment a Marosra. A felséges látvány mellől csak a zene hiányzott. Többen cigányokat óhajtottak hozatni, s ekkor Esterházy grófné hamisan mosolyogva zsebéből egy kis ón-furulyát vett elő, melyet mi már jól ismertünk.

Sok évvel ezelőtt a férje hozta volt számára tréfából, hogy játszék rajta a gyermekeinek. »Ez az én eszközőm — a mint nevezni szokta — a szellem hatalmát mutatja az anyag felett.« Ő ez eszközt máskor is csendesen, humoros pillantással szokta kihúzni zsebéből s a méla *piano solot* a legnagyobb komolysággal kísérte. Ez alkalommal is annyira elragadta a társaságot e primitív tilinkóval, hogy egy öreg tanár fellelkesülve elkezdett énekelni, s így egy concertet rögtönöztek a hullámozó folyón.

Szürkülletben tértünk vissza a kastélyba, hol abban a pillanatban tűzijáték kezdődött. A cigányok megsejtve az ünnepélyt, szintén megjelentek. A vendégek, hogy éjfélig hazaérkezhessenek, búcsút vettek, de mi a verándán maradtunk. A csárdás hangjára az öreg báró felugrott s Esterházy grófnénak intve, hogy vele táncoljon, az ősi bálteremben oly méltósággteljesen járták, mint akár 30 évvel ezelőtt. Mikor elvégezték, a báró felénk fordulva, így szólott: »Ha majd visszatérnek Angliába, elmondhatják, hogy láttak egy 80 éves öreg embert javában táncolni.«

Hogy fájó érzelmekkel váltunk meg Branyicskától, azt könnyen el

lehet képzelni; de magunkkal vittük öt kellemesen töltött nap és a legnemesebb szívek emlékét, melyekkel valaha találkoztunk. Utazásunkat Budapesten megszakítottuk, hogy megköszönjük sok jó barátunk szívességét, melylyel nekünk annyi kellemes nap élvezésére segédkezet nyújtottak. Az *elnök* ismét ottan volt ép erőben és Julián is a leendő menyasszonyával, úgy, hogy gratulációkat köszönetünkkel egyesíthettük. Szintén ott találtuk az utolsót, de nem a legkisebbet, gróf Esterházyt magát, ki Branyicskán létünk alatt Bécsben volt. Az ő szívessége utazásunk kezdetétől végeig tartott, s a vasúti állomáshoz is elkísért, hogy lássa, vajjon útjegyveink rendben vannak-e, s hogy nekünk *isten hozzádot* mondjon. Midőn hazafelé indultunk a munkához s az őszi ködbe: az az erős érzelem keletkezett bennünk, hogy még valamelyik nyáron újból vissza kell jönnünk a vendégszerető Magyarhonba, hol a nép szíve oly meleg, mint a napfény, hogy újból kiálthassuk: »*Éljen a magyar!*«

Fordította:
Kovács János.

Az erdélyrészi ásványvizek kezelése és kiállítása.*)

Irta: *Hankó Vilmos dr.*

Kevesen vannak abban a helyzetben, hogy az ásványvizet ott kereshetik fel, hol hatásának teljességében, gyöngítetlen erejében felbuzog. Az ásványvízre szorulóknak nagyrésze kénytelen beérni azzal, a mit a piacz palaczkokban szolgáltat számára.

Ezzel minden aggodalom nélkül be is érhetik, ha a víz kezelése: a töltés, dugaszolás, a balneotechnika követeléseinek megfelelő módon történt. Ha a víz alkotó részei bizonyos technikai fogások alkalmazásával oly alakban visszatartattak, mint a minőben azt a források teljesen friss vize magában foglalja. Ez esetben a víz használatával a chemiai összetételnek megfelelő gyógyító hatás a forrástól távol eső helyen, a töltés után hosszabb idő elteltével is bekövetkezik.

A víz oldóképessége — mint ismeretes — széndioxid (szénsav) tartalmától függ. Ha a levegővel való húzamosabb érintkezés, a vízre gyakorolt mechanikai hatás folytán a víz széndioxid-tartalmából veszített, akkor oldóképessége is annyira gyengül, hogy az előbb oldott állapotban tartott ásványi-alkotórészek, nevezetesen a ferrocarbonat, a mangan- és

*) Részlet szerzőnek a III. országos balneologiai kongresszuson tartott »A magyar ásványvizek kezelése és kiállítása« című előadásából.

lithiumcarbonat, a barium, calcium, strontium s a kovasav részben kiválnak.

A széndioxid-tartalom csökkenésének egy másik káros következése a víznek és alkotórészeinek a levegővel való érintkezésbe jutása is lehet. A szabad széndioxid bizonyos határon túl hozzáférhetetlen korlátot von a víz és levegő között; a széndioxid-tartalom csökkenésével a korlát lazulása miatt a levegő érintkezésbe lép a vízzel és alkotó-részeivel, minek következtében egy részök vízben oldhatatlan módosulattá alakulván, a vízből csapadék alakjában kiválik. Így lesz az oldható vasvegyületből oldhatatlan, sárgászörös csapadék alakjában a palaczk fenekére szálló vasoxidhidrát.

Nem kevésbé káros átalakulást szenvednek a kénes vizek is a levegővel való érintkezés miatt. A kénhidrogén elbomlása folytán a vízben kén válik le, a fenékre leülepedő finom sárgásfehér por alakjában; már pedig csupán csak az oldatban levő szilárd alkotórészek hatnak gyógyítólag; a csapadék alakjában kiváló oldatlan részek inkább károsan hatnak a szervezetre.

Szomorú, hogy pár ezerre menő ásványvizünk között alig akad néhány, mely úgy kezeltetnék, a mint kell. A palaczkok megtöltése ugyanis nálunk vagy beletsorgatással, vagy a palaczknak a forrásba merítésével, vagy végre a már kimerített víznek beletöltésére történik.

A töltés első módját alkalmazván, a forrásból a palaczkba csatornán át gyenge sugarakban csurgatott víz széndioxidjának bő alkalma nyílik az eltávozásra, s a levegőnek a vízzel való érintkezésre. A merítésnél a víz színe alá buktatott palaczkokkal állandóan mozgásban tartott víz már a forrásban veszít széndioxidjából, alkotórészeiből. A töltés hamadik módja (beletöltésérezés) pedig épen kétszeres veszteséggel jár, a mennyiben a merítésnél egyfelől az ásványvíznek annyira kívánatos, minden mechanikai hatástól ment nyugalomát zavarja, másfelől a töltésérezésnél a levegővel hozza a vizet sokszoros érintkezésbe. A levegő oxigénjének hatására a széndioxidtól oldva tartott szilárd alkotórészek oldhatlanná válva, vékonyabb-vastagabb üledék-réteg alakjában gyűlnek össze az üveg alján. Az itt végbemenő chemiai átalakulások terméke — melyben a vizek sokszor leghatásosabb részeit veszítik el — palaczkba vont vizeink legtöbbjét állandóan szokta díszteleníteni.

Hogy az ásványvíz felszínre hozatalában alig szolgáltathat kielégítőbb eredményt a víz-szivattyú alkalmazása, melynek ritkított levegőjű terében dugattyújának csapásai alatt a széndioxid egy jó része elszáll, mondanom sem kell.

Magyarország nem hiába az ásványvizek hazája; a lehető legtökéletesebb töltőkészülék magyar találmányt képez, s magyar gyáros által ké-

szíttetik. A gép az Oelhofer-féle légnomású vízemelő készülék, melyet részletesen az »Erdély« múlt évi folyama 79—83. lapján ismertettünk, rajzban is bemutatva egyúttal három ábrán a *Walser* Ferencz budapesti gépgyáros által készített töltőgépet.

Az Oelhofer-Walser-féle az egyetlen készülék, mely mindenféle kúthoz, forráshoz kitűnően alkalmazható. E legtökéletesebb töltőgép alkalmazása mellett széndioxid és vasveszteségről szó sem lévén, a forrástulajdonosok megbecsülhetetlen eszközt nyertek abban. 1892 óta *Borszéken* e gép minden várakozást meghaladó sikerrel működik. Még a folyó évben *Előpatakon* és *Korondon* is alkalmazni fogják.

Eddig a *borszékeni Fő kút*-ból éjjel-nappali töltéssel 10,000 literes palaczkot csurgattak; ma az Oelhofer-féle készülék alkalmazásával pusztán nappali munkával 20,000 palaczkot töltenek.

Ha a töltés megtörtént, a palaczkot dugaszoló gép alkalmazásával, a legjobb minőségű, nem faragott, hosszú, a palaczk nyílásánál valamivel vastagabb, s előzetesen tiszta vízben áztatott dugóval zárják el.

A vízben visszatartott összes széndioxid-mennyiség és a dugaszoló-gép kifejlesztette nagy nyomás követeli, hogy a használt üvegpalaczkok erősek s lehetőleg nagy ellenálló képességűek legyenek.

Az erdélyi üvegyárok termékei gyenge falúak, egyenlőtlen nyílásúak s e mellett drágák. A *kovásznai, répáti, előpataki, homoródi, az erdővidéki Baross- és a polyáni Vénus-vizek* tulajdonosai olcsóbban kijönnek a Csehországból hozatott sötét, csinos formájú, erősfalú palaczkokkal, mint az idétlen, fehér vagy zöld, gyenge falú, törékeny, egyenlőtlen nyílású erdélyi gyártmánnyal. Nem kerülne azonban nagy nehézségbe pl. a bükk-szádi gyárat annyira fejleszteni, hogy az erdélyi ásványíz-tulajdonosok, boros-gazdák innen fedezzék sok millió palaczkra menő üveg-szükségletüket. E tekintetben is jó példával járt elől *Borszék*, mert saját használatára ma már teljesen versenyképes palaczkokat produkál.

Hogy a töltésnél a tisztaságra a legnagyobb gond fordítandó, mondanom sem kell; hisz csak már egy véletlenül a palaczkba kerülő fűszál is igen nagy, a vízre épenséggel nem kedvező chemiai átalakulásokat idézhet elő a vízben, átváltoztatván az oxigen felhasználásával az oldott állapotban lévő szulfátokat oldhatatlan szulfidokká. Felette szükséges, hogy a palaczkok közvetlenül a töltés előtt a töltendő vízzel jól kiöblíttessenek és hogy a dugók is lemosassanak. Kivánatos továbbá, hogy a kútak gyakran kimeressenek és állandóan fedve tartassanak.

A dugóba beégetendő a töltés ideje; a palaczkok nyílása pedig a forrás nevét magán viselő ónkupakkal, s a palaczk oldalának egyik fele csinos etikettel látandó el.

Az itt dióhéjban előadott eljárásoknak egész a legapróbb részletekig menő követésében van valamely összetételre nem épen közönséges víz hírnévre vergődésének, elterjedésének titka Ezeknek az eljárásoknak és az ásványvizek tetszetős kiállításának általánosítása szolgáltatta ugyanis a leghatalmasabb impulzust a külföld ásványvíz-iparának felvirágzásához.

Európa rangban legelső élvezeti-vize a *borszéki* savanyú-víz, az 1892. év nyarától kezdve egyszersmind a legjobban kezelt vizeink egyike. A vizet az Oelhofer-Walsler-féle gép emeli a telepen készített s most már jó minőségű palaczkokba. A telep gyáraiban készítik a csomagoló ládákat, szalma-tekerceket, itt nyomják még a vignettákat is. Ki ma Kolozsvártt, Budapesten, Bécsben, Bukarestben, Konstantinápolyban borszéki vizet hozat haza, az tényleg azt a kellemes, izgató, szénsavgyöngyöktől buzogó, kristálytisza vizet élvezzi, mely fenn Magyarország keleti határán, égre törő bérczek alján, csodaszép fenyőligetek ölében a Fő kútból előtör.

Nagy gonddal kezelt víz az élvezeti és gyógyító víznek egyaránt kitűnő *erdővidéki Baross-forrás* vize is. A víz a befedett és szakértőileg körülvett kútból négy ágú csövön folyik ki közvetlenül a kifolyó csöve alá helyezett csinos palaczkokba. Ha a palaczkok megteltek, nyomban bedugaszoltatnak. A gondos tiszta kezelés és a tulajdonosok fáradhatatlan buzgalma megtermette a maga gyümölcsét. Az erdővidéki Baross-forrás vize az az erdélyrészi víz, melyet a borszéki után legjobban ismernek és szeretnek a fővárosban. Nagy vastartalmánál a vérszegények, lithiumtartalmánál fogva a vesebajosok bámulatos eredménynyel használják.

Nagy utánjárással kezelt víz a *répáti* víz is; kezelése a világhírű *giesshübli* módjára történik. Nagy kár, hogy páratlan vízből nem jut a főváros lakóinak. A hasonló természetű, de ezzel nem vetekedő hazai és külföldi ásványvizekből sok százezer palaczk fogy el a főváros piacán. A mennyi vizet csak ad a kút, azt mind elfogyasztják Erdélyben és Romániában.

Kitűnő és jól kezelt erdélyrészi vizek még a *kovásznai* »Horgász« és »Hankó kút« vize, az *előpataki*, a *borhegyi*, a *szt.-györgyi*, a *kászon-jakabfalvi*, a legpompásabb égvényes savanyúvizek egyike, a szénsavtartalomra páratlan *kézdi-polyáni Venus*, továbbá a *sztójkai*, *bodoki* és *homoródi* vizek. Közelebről kerülnek forgalomba a *radna-borkeréki* és *korondi* vizek. Kitűnő égvényes vasas savanyúvíz mindkettő. Nagy jövőre hívatott vizek ezek között különösen a kovásznai vizek. A Horgász égvényes, sós savanyúvíz, méltó párja a seltersi és emsi vizeknek. A Hankó kút vize szintén égvényes sós, savanyú víz; a vízben a bicarbonatok és sulfátok szerencsés kombinációja azt gyomor bajokban a leghathatósabb s a legkellemesebb orvosságok egyikévé teszik. Mit tudna e vizekkel György József-

nek, a répáti vizek bevezetőjének, kezelőjének bámulatos munka ereje, székelly energiája, buzgalma csinálni?

Az utóbbi években az erdélyrészi ásványvizek kezelése sokat javult és ehhez képest forgalma is jelentékenyen emelkedett.

A borszéki víz múlt évi forgalma :	3,088,243	palaczk.
Az előpataki » » » »	1,000,000	»
A répáti » » » »	700,000	»
A »Baross« » » » »	367,790	»
A homoródi » » » »	314,855	»
A kászoni » » » »	200,000	»
A szt.-györgyi » » » »	150,000	»
A kovásznai » » » »	100,000	»
A tusnádí » » » »	150,000	»
A borhegyi » » » »	50,000	»
A sztojcai » » » »	40,000	»
A »Vénus« » » » »	26,671	»
A dombháti » » » »	10,000	»

Az erdélyrészi ásványvizekből tehát mindössze *hat millió százkilenczvenhét ezer ötszázötvenkilencz* palaczk fogyott el a múlt esztendőben.

A hegyek kultusza Erdély népeinél.

Irta: *Herrmann Antal dr.*

II.

A hegy a cigányok néphitében.

A sátoros vándor-cigány igazi született turista. Építs neki díszes, tágas kőházat, adj neki jólétet, kényelmet, nem fogod állandóan egy helyhez köthetni: ott hagyja a szorongató falakat, az elpuhító kényelmet, összeszedi sátorfáját és elmenekül a szabadba, az édes anya-természet ölére, hegyek tövében erdő szélére, védett völgyben csörgedező patak partjára. Inkább van itt éhen-szomjan, mint hogy zárt falak közt dúslakodjék, inkább tűri itt a nap perzselő hevét, az eső zuhatagját, sőt főzaklatójának, a szélnek is zúgását, mint hogy a helységek szűk utczáiban, a törvények korlátai közt nyugalmasan és kényelmesen élvezné a munka gyümölcseit, a műveltség vívmányait. Olyan ő, mint a madár, mely elpusztúl az arany-kalitka dús élelme mellett. Olyan, mint a vándormadár, de az ő vándorlásának célja nem a megélhetés az elköltözésnél s nem a fészekrakás a visszatérésnél. Örökös vándorlásának egy oka van: ellenáthatatlan vándor-ösztöne, és e célja: a vándorlás maga. Ez az ő élet fel-

tétele és életszükséglete rejtélyes természetének, és ellentétekben mozgó jellemének fővonása. Örökös bolyongása szemben áll a társadalmi rend megállapodottságával és a kezdetleges ősi állapotában való megátalkodottsága a modern civilizáció rohamos haladásával. Fel- és eltűnve így járkel ő közöttünk, az emberiség találós meséje!

A ki ilyen primitív természetes állapotban folyton és közvetlenül a természet kebelén él, annak meghittje és bizalmasa a természet, annak feltárja rejtelmait, az érti minden szavát, az érzi titkos életét. Fű és fa, kő és víz, erdő és hegy, ég és föld egyéni életet él a cigány számára; hiszi, tiszteli és féli őket, s tevékenyen szerepelnek mondáiban és babonáiban. A hegyeknek jelentékeny szerepök van a cigány néphitben. Sok hiedelem és szertartás fűződik hozzájuk. És különösen kiválik a hegyek egyénítése, egyenkint való megkülönböztetése, az egyeseknek speciális tulajdonságokkal való felruházása és szellemekkel való benépesítése.

A sátoros cigány hosszú vonalakban elkóborol a síkon is. A havastól, a vad, zord magas hegyektől idegenkedik s ezekre ritkán téved, leginkább kedveli a kies, dombos vidéket s legjobban szeret erdős hegyek katlanában forrás közelében, vagy még inkább lankás hegyoldal tövében, völgyi patak mellett tanyászni. Itt üti fel este sátrát a vándorcsapat, csakhamar magasan lobog a rözse lángja s mellette fortyog az üst. A közeli szirt visszhangját mélységes kelti fel s az erdő zúgása és a csermely csobogása belezsong a virtuóz-élénkséggel és színezéssel előadott tündérmesékbe, melyek a hegyekről mint a földanya ruháinak dudorairól és rücskeiről regélnek. Én is hallottam e meséket csodálatos holdas éjszakákon, a Wlislöcki-cigány meg össze is írta bőven. Ezek épen kezemügyében vannak s ezért állítom össze második helyen épen a cigányok hegyi kultuszára vonatkozó adatokat.

*

A cigányoknak szinte egész hegyi kultuszát a hazánkbeli vándorcigányok következő mondája körvonalozza: »Mielőtt még emberek voltak e világon, ég és föld mint hitvesek békében, boldogságban éltek egymással. E házasságból öt fiú-gyermek eredt: a nap király, a hold-király, a tűz-király, a szél-király és a köd-király. Ezek egymással nem éltek békében, világgá akartak menni és szülőiket is egymástól elakarták választani. Mert hajdanta ég és föld mint hitvestársak egymást átölelve tartották. Neki rontott tehát legelőbb anyjának, a földnek a hold-király, hogy férjétől — az égtől — elválassa, de képtelen volt rá. Erre a köd-király atyja, az ég ellen indult, hogy a földtől elválassa; de sem neki, sem pedig a tűz-királynak nem sikerült. Végül a nap-király rontott anyjának a földnek és neki a szél-király segítségével csakugyan sikerült az eget a

földtől elválasztani. Most már az öt fiú a fölött vesződött: hogy ki maradjon anyjuknál, a földnél, és ki kövesse atyjukat, az eget? Mert ők voltaképen mindnyájan jobban szerették anyjukat, mint apjukat. Erre így szólt a föld-anya mind az öt fiához: »Te nap-király, hold-király és szél-király megtámadtátok anyátokat, így hát takarodjatok tőlem! De te köd- és tűz-király engem nem bántottatok, tehát maradjatok én nálam!« Ez idő óta az ég és föld egymástól elválva él. Az ég magával vitte három fiát: a nap-királyt, a hold-királyt és a szél-királyt, kik mégis csak szerettek volna anyjuknál maradni és midőn atyjuk, az ég, felfelé vitte őket magával, belekapaszkodtak, anyjuknak, a földnek a ruháiba nem akarván anyjuktól végleg elválni. Anyjuk lerázta ugyan őket ruháiról, de mivel mégis csak szerette őket, a ruháin támadt dudorokat mindenütt meghagyta ott, a hol kitagadott fiai az atyjukhoz való meneküléskor felhúzták köntösét. Tette pedig ezt azért, hogy — miután köntöse dudorai hegyekké váltak — fiai néha-néha azon a hegyen járva, melyet ki-ki támasztott, anyjukkal némileg érintkezhessenek. Később e fiúk, ki-ki a maga hegyrészében, várakat építettek, hová leszállnak, mikor megunva az anyjuknál való időzést, meglátogatják anyjukat. De a földanya mégis csak tartott attól, hogy mind az öt fia egyszer nála találkozza, összeverekednek, azért a hegyeken időző mindegyik fia mellé tündéreket és démonokat rendelt, kik e fiúkra ügyelnek, hogy egymást el ne pusztítsák....

Igy keletkeztek a hegyek és így kerültek a hegységekbe a hegyi tündérek és szellemek.

A hegyeket akárhány vándor-czigány-törzs *bar* mellett még *gotra*-nak (rongy), vagy *muchlyi*-nak (köd) nevezi. Mondájuk szerint a felhők a ködkirály leányai, a villámok pedig a tűzkirály fiai. Felhők és villámok gyakran sétálgatnak ide-tova, de ha a szélkirály észreveszi őket, utánok rohan és ők akkor nagy-anyjuk, a föld kebelére menekülnek.

A tűz-király szerb cigányok hite szerint, mivel nagyon fázékony, édes anyja, a föld belsejében lakik. Ha a felhőket és villámokat, midőn ég és föld közt sétálgatnak, a szélkirály üldözőbe veszi, hogy atyjuk a ködkirály és a tűzkirály miatt rajtuk bosszúját töltse, nagyanyjuk, a föld egy színes szalagot, (szivárványt,) dob utánuk és azon lehúzza magához. Azért is a cigányok, ha egy vendégük haza akar sietni, őt marasztalva, ezt szokták mondani: »Hisz anyádnak nincs szivárványa« (*tre dajake na hin sztrafelyi*), azaz: nem húzhat haza, mint a föld a felhőket és villámokat! Oly férjről pedig, ki mindig neje körül forog, azt mondják az erdélyi sátoros cigányok, hogy az felhő és neje a szivárvány (*jov hin muchlyi, joj hin sztrafelyi*), azaz a férfiút úgy húzza neje, mint a felhőt a szivárvány. Megjegyzendő az is, hogy a köldök neve *chev* (lyuk) vagy *bar*

(hegy) és a köldökzsinóré *devleszkero selo* = Isten zsinóra, a mi a szívárvány neve is. Délvidéki sátoros cigányok így énekelnek:

*Upro bar mre szomasz,
Csereszrobar hagyigyom,
Fel sukare sztrafelyi,
Akor szigesz me paszlyom;
Piraveszke bar dinyom,
Dsimaszlar me leszke szom!*

A hegyen voltam,
Menykövet szedtem,
Szép szívárvány alatt
Aztán gyorsan elszaladtam;
Szeretőmnek adtam a követ,
Mindig az övé vagyok!

E mennykőről, mely ugyancsak szorosan összefügg a hegyi kultusszal, ezeket mondja a cigány néphit:

A villámok akárhányszor eltévesztik útjukat és valamely hegyen szörnyet hálnak, azaz kővé változnak. A ki ilyen sárgás színű, hosszúkás, síma »mennykövet« talál és magánál hord, az minden vállalatában szerencsés lesz. Bizonyos betegségeknel, pl. az eskornál, e kőnek porrá tört részét bizonyos italokba keverik és neki különös gyógyító hatást tulajdonítanak. A hol ilyen mennykövet (*csereszrobar*) lehet találni, ott a füvek is kiváló gyógyító hatásúak.

A legmagasabb hegységek a szélkirályéi; itt tanyázik ő és itt van a »macskák hegye« (*bar macskengre*) is. Az erdélyi sátoros cigányok azt hiszik, hogy oly emberek lelkei, kik az életben sokat vétkeztek, néhány évig fekete macska alakjában, fennt a havasokon kóborolnak. Ezek a macskák új-holdkor néha egy követ tojnak, melylyel akárminő zárat fel lehet nyitni és minden követ aranyrá lehet változtatni. Az erdélyi vándorcigányok a fogarasi hegységet tartják macska-hegynek. A szerb cigányok valahányszor oly hegygerinczen haladnak, mely hagyományaik szerint »macskahegy«, néhány követ dobnak valamelyik bokorba, e szavakkal: »Szent Illyés, úzd el a gonoszakat és hozd a holdat!« (*Szvate Ilige, trada miszechen te ana csonesz*). T. i. ők azt hiszik, hogy Szt. Illyés e gonosz lelkek fékező ura. A szélkirály hegyein van a »holtak országa« is, a hova a halottak lelkei költöznek. Ezzel a hittel összefügg a délmagyarországi és boszniai cigányok ama különös szokása, hogy ki-ki szüleinek halála után két hegyet választ ki magának s azokat »atya« és »anya« névvel nevezi. Azt hiszik, hogy szülőik lelkeivel ezeken a hegyeken érintkezésbe léphetnek, és ez okból a cigányok, ha az atya vagy anyja hegye mellett elvonul, némi ételmaradékot dob az útra elhalt szülői számára. Az erdélyi cigányoknál szokás, hogy pünkösdkor kora reggel ki-ki egy dombra megy fel és ott annyi tojást tör szét, mint a hány elhalt tagja van családjának. A kinek álmában gyakran megjelennek elhaltjai, az valamelyik hegyen ételnemüket ás el azon hitben, hogy ezzel megnyugtatja őket.

Minthogy hitük szerint a holtak lelkei a havasokon tanyáznak, a cigányok bizonyos borzalommal kerülnek a magasabb hegyeket.

Közép-nagyságú hegyeket »hold-hegyek«-nek (*bar csoneskro-nak* vagy *csoneja-nak*) neveznek.

Hitük szerint e hegyek ott keletkeztek, hol a holdkirály kapaszkodott anyja, a föld ruhájába. Az ilyen közép-nagyságú hegyeket a délvidéki cigányok »a rosszak hegyének« (*bara misechengre*) is nevezik és azt hiszik, hogy ott főleg a betegségek szellemei tanyáznak. Az erdélyi sátoros cigányok egyik mondája így hangzik: »Ezelőtt sok ezer évvel a napkirály egy gyönyörű aranyhajú feleséget vett el, s midőn ezt a holdkirály látta, ő is útnak indult, hogy magának aranyhajú feleséget szerezzen. Bejárta az egész világot, de aranyhajú lányra nem bukkant; végül sok keresés után, kapott egy ezüsthajú leányt, kit nőül is vett. Neki is és fivérének, a napkirálynak is idővel nagyon sok gyermeke lett. Egyszer a napkirály így szólt testvéréhez: »Tudod mit, együk meg gyermekeinket, a csillagokat.« A holdkirály beleegyezett. A napkirály csakugyan megette gyermekeit, a csillagokat. E miatti bánatában meghalt aranyhajú neje. Most már a holdkirály meggondolta a dolgot s attól félve, hogy az ő neje is meghal, nem ette meg gyermekeit, s így megmaradt a csillagok egy része. A napkirály most már megharagudott fivérére és azóta üldözi őt, úgy hogy mikor a napkirály jár az égen, a holdkirályt gyermekeivel, a csillagokkal, nem lehet látni. A holdkirály csak három leányát nem ette meg. Ezek a világ legszebb hajadonai. Néha nappal is járnak fent a levegőben és onnan fekete, tüzes köveket (meteor) dobnak a földre. A föld megharagudott a holdkirályra és nem engedi, hogy a fia őt, a földet nappal lássa. A holdkirály családja annyira felszaporodott, hogy gyermekei, a csillagok már nem férnek meg az égen. Azért néha látjuk, hogy egy-egy gyermekét, egy-egy csillagot ledob a földre, a hol ez kis csigává (*csereskeri*, égi ház) változik és meghal . . .«

Czigány néphit szerint a hold nagy gyermek-barát. Fent a hegyeken nő egy virág, melyet meddő nők használnak. Az az asszony, ki gyermeket kíván, két madár bizonyos részét holdtöltekor valami hegyen a földbe ássa s azt hiszi, hogy ezután csakhamar anya lesz. Az erdélyi sátoros cigányoknál még az a szokás is dívik, hogy terméketlen nők szármártejben kölest, tökmagot és bodzafa-szenet főznek, ezt holdtöltekor egy hegyen elássák és a holdra pillantva e szavakat mondják: »Adok neked enni; adj te nekem azt, a minek véretem kell enni adnom. (*Me dav tute the chal; de tu mange adalesz, kaszke me muszinav the del mire rat.*)

A holdkirály hegyein található néha kis fényes kő, (haméleges csilla,

fejér csillám), a melyet szerelmi varázslásra használnak a nők, úgy hogy porrá törik és a férfi italába keverik, s ezzel magok iránt szerelmet gerjesztenek. Ilyen hegyeken a boszorkányok minden pénteken gyűlést tartanak. Az ördög jelenlétében lakmároznak, mulatoznak és véröket adják az ördögnek inni. Az ilyen hegyeken olyan sziklák vannak, melyek esőzésekör vörösek lesznek; az erdélyi cigány néphit szerint ez onnan ered, hogy oda az ördög vért csepegtetett. A kik az ördöggel szerződésre akarnak lépni, azoknak ily hegyekre kell menni és ott éjjeli időben kívánságukat kijelenteni. Pénteken éjjel nem jó hegyeken járni, mert az ördög s a boszorkányok megölhetik az embert. 1887-ben egy Loko Rukuj nevű, iszákos cigány egy pénteki éjszakán a hátszegi hegyeken barangolt. Másnap halva találták társai; testén az alkoholizmus okozta kék foltokat a boszorkányok ütésének tartották. Azt hitték, hogy Loko azért halt meg oly hirtelen, mert a boszorkányok reáköptek s aztán megfojtották. Ily hegyeken nem jó tüzet rakni, mert a boszorkányok összegyűjtik a hátramaradt szemet és hamut s azzal az alvó embert behintve, testén undorító keléseket támasztanak. Ily mérges keléseket »boszorkánykenyér«-nek (*holypakri maro*), neveznek. A holdkirály hegyeiről még azt is tartják az erdélyi vándor-czigányok, hogy jó azokról egy maroknyi földet halva született gyermek sírjába dobni, hogy ne jöjjenek a következő gyermekek is halva a világra. Általában a nemzésre és szülésre nézve nemcsak a holdnak, de a holdkirály hegyeinek is nagy befolyása van a cigány néphit szerint. Ha szerb vagy török vándor-czigány gyermekek születés után hamar elhalnak, vagy épen halva jönnek a világra, a házaspár gyermeke hulláját megméri annyi kölessel vagy tökmaggal, mennyit a gyermek teste nyom, aztán ez egész gabona-mennyiséget elássa a holdkirály valamelyik hegyére, hogy ez áldozattal kiengesztelje a holdkirályt.

A cigányok hegyi kultuszában a napkirály hegyei a legérdekesebbek. A monda szerint az említett módon a napkirály által támasztott e nem igen magas hegyek némelyike »szerencsés hegy« (*bachtale bar*) melléknevét viseli. A hazai vándor-czigányok hite szerint fenn az égen valahol virágozik a »minden mag fája« (*szave szumbeszko kast*), melyen a világ összes növénye terem. Erről a fáról a villámok lehozzák a gyógyfüveket, melyek aztán a bűvös asszonyok birtokába kerülnek. Ezt a híres fát a napkirály úgynevezett szerencsés hegyein is lehet néha-néha néhány percze látni, a mint a földre ereszkedik; ilyenkor a hegyre hullat gyógyfüveiből; az e hegyeken termő gyógyfüveknek különös hatást tulajdonítanak. Ezt az égifát leginkább karácsony délutánján »a fácskák összeházasításánál« (*bija kastengre*) lehet látni. E délutánon vándor-czigányaink valamely »szerencsés hegyen« a földbe szúrnak egy fűzfát, meg egy fenyő-fácskát és

azokat vörös fonállal kötik össze; ezt a fécskák összeházasításának nevezik. Másnap elégetik e fécskákat és hamvukat különféle gyógyszerekül használják. Karácsony éjjelén ugyanis a »minden mag fája« az égből lehajolva a »házasított fécskák«-ba fölötte nagy gyógyhatást olt.

Téli lakásukat, putrijokat és barlangjukat ilyen »szerencsés hegyek« közelébe szokták a vándor-czigányok építeni. A szerencsés hegyek rendszeren dombforma kiemelkedések valami völgykatlanban. Jegenye fürdő mellett is az úgynevezett mézskemencze közelében van egy ilyen szerencsés hegy, a hova a vándor-czigányok gyakran ellátogatnak. E hegyekről azt is beszélik, hogy rajtuk éjjel gyakran tánczolnak és mulatnak a tündérek; a hegyek közelében fakadó forrásoknak nagy gyógyhatásuk van. Gyenge gyermekeket ilyen források vizében fürösztik, úgyszintén nőket is, kik szép és erős gyermekeket akarnak szülni. De jaj annak a nőnek, a ki ily hegyen tisztességtelen dolgot cselekszik. Tudtán kívül egy fél emberi és fél állati lényt fog szülni, mely szülőjét minden éjjel álmában gyötri. Ily lénynek rendszeren olyan feje van, mint azon állatnak, melynek nevét viseli az illető »szerencsés hegy.« A napkirály ugyanis a ragadozó állatok pártfogója; minden szerencsés hegynek van állati neve is, pl. farkashegy, medvehegy, rókahegy. A felvidéki vándor-czigányok jónak tartják, az illető nevű állat hullájából egy darabkát (szórt, csontot, bőrt) ilyen hegybe elásni, mintegy áldozatul a napkirály számára, hogy ez pártfogásában részesítse őket. Teszik ezt főleg tartós rossz időjárásakor, »hogy a napkirály ismét jó legyen« (*thagar hamuno ismet lecsesz th'avla*), azaz, hogy neki kellemes jó időt adjon. Ha valakinek feltűnő nagy szerencséje van, azt szokták róla mondani: »Sok húst ásott el a szerencsés hegybe« (*Andro bachtalo bar bute maszjov chunagyasz!*)

Ilyen hegy állati nevét megváltoztatják, ha a hegyen a vándor-czigány-csapatot valami nagy baj érte. Így pl. a Sárkány és Persány közelében levő »farkas hegy« nevét 1889-ben »medve hegyre« változtatták át, mivel ott azon évben egy veszett farkas megmart két cigányt.

Ilyen szerencsés hegyet nem szabad bemocskolni, sőt járni sem szabad rajta, mikor esznek, különben gyógyíthatatlan betegségbe esik az ember. Az öregek kiköpnék, mikor ily hegyre lépnek vagy onnan valamit (füvet, galyat) elvisznek, ezzel mintegy bocsánatot kérvén a hegyi szellemektől. 1882 telén Csirla Danku, vándor-czigány a Sárkány mellett levő farkas-hegyre jött és ottan ittas állapotban azt bemocskolta, mire veszélyes betegségbe esett. Sem a bűvös cigány-asszonyok, sem orvosok nem segíthettek baján. Egyszer álmában megjelent előtte a napkirály s meghagyta neki, hogy az illető hegyen hét kukoriczaszemet vessen el, s egész nyáron onnan meg sem mozdulva azt ápolja, s ha megérett, főzze

meg és igya meg a levét s így fog bajától menekülni. Meg is tette és hite szerint ettől múlt el betegsége.

A ki Szent-János vagy Szt.-András éjjelén egy ilyen hegyre megyen s ott lefekszik, az megláthatja, hol és minő körülmények közt fog meghalni. Élt ezelőtt néhány évvel Gömörmegyében egy híres vándor-czigány bűvös-asszony, Lokarde Klára; ez saját leányával kiengesztelhetetlen viszályban élt. Egy Szt.-András-napkor a leánya rábeszélte anyját, menjen fel egy szerencsés hegyre, hogy ott megláthassa halálának helyét és körülményeit. Az öreg asszony csakugyan felment; leánya utána lopódzott, hogy kibéküljön vele. Midőn Lokarde Klára maga előtt látta leányát, azt hitte, hogy ez lesz majdani halálának okozója — és ijedtében szörnyet halt. Egy másik érdekes eset Deres Lázár fiatal sátoros cigánynyal történt. Ez 1889-ig úgy szépsége, mint iszákossága miatt híres volt társai körében. Éjjel-nappal holt-részeg volt s e miatt vándorlaskor nagy nehezeére esett társainak. Egyszer kijózanította őt a csapat vajdája; titkon, hurokkal ellátott akasztófa-állványt csináltatott és azt Szt.-János éjjelén elhelyezte egy szerencsés hegyen; aztán rábeszéltek a mámoros Derest, hogy menjen fel a hegyre és nézze ott meg halálának körülményeit. Megtette s azt híven, hogy az ördögök mutatják neki az asztófát, azóta nem ivott többé soha.

Ha az ember Szt.-András vagy Szt.-János éjjelén felmegy egy szerencse-hegyre és ott csattantyú-maggal megtöltött tojánhéjat rak maga körül a földre és e szavakat mondja: »A hét nagy hegy ura, te okos *Sujolak*, a tiéd leszek, ha előbb meglátom, hogy a te asszonyaid mit csinálnak!« (*Oh rajeja estabare barengre, oh tu godsiaivel Sujolakeja, me tute the avasz, kana majangle dikav, szotire romnyija keren.*) Megláthatja, hogy a környék boszorkányai ebben a perczben egyenkint mivel foglalkoznak. 1887-ben Szász-Sebesen egy cigánynő azt híresztelte egy ottani előkelő oláh nőről, hogy látta őt Szt. András éjjelén a város melletti »veres« hegyről, a mint ez az oláh nő ágyában feküdve, egy czérnatekerics segítségével megfejte szomszédja teheneit.

A *Sujolak* ismeri a világ összes gyógyfüveit és varázslásait, a miért is megragadták az ördögök és egy roppant sziklához lánczolták, hogy el ne pusztítsa őket és a világot is. Pünkösöd éjjelén összegyűlnek azon a helyen, a hol a *Sujolak* le van lánczolva, hogy neki ajándékokat adjanak. Ilyenkor a *Sujolak* bőszyűlten szabadulni akar bilincseitől és majdnem széttépi azokat, de akkor megjelenik egy nagy sárga kígyó és néhány-szor végig mászik a *Sujolak*on, mire ez egy évig ismét nem tud megmozdulni helyéből.

Csucsától Tóttelkefelé láthatunk két emberalakú szikladarabot, melyek-

ról a cigányok azt beszélik, hogy hajdan ezen a helyen egy »szerencsés« hegy volt, a melyben egy cigány pár szerelmeskedett, mire a hegy eltűnt és a két ember kővé vált. A Sujolak említett »két hatalmas« hegye is a »szerencsés« hegyek közé tartozik, de hogy melyek azok, azt ember nem tudhatja. Hanem szerencsés lesz az az ember, ki ily hegyről véletlenül földet vehet és azt magánál tartja. Vén cigányok minden »szerencsés« hegyről, melynél elhaladnak, egy kis földet visznek magukkal, hogy azt halálukkor sírjukba tegyék rokonaik, mert ez megkönnyíti útjokat a túlvilágba. Az ily hegyeken legelő állatok felette meghíznak és termékenyek lesznek. Ugyan e czélra jó ily hegyeken gyíkot, békát fogni s azt porrá törve, azzal a háziállatokat néha-néha behinteni.

A »szerencsés« hegyek belseje, cigányaink hite szerint üres, azaz a hegy »olyan, mint egy felfordított tál.« Belsejében pedig kígyókká vagy galambokká változtatott emberek tanyáznak, kik ott rengeteg kincseket őriznek. Ha valaki szentségtelen dolgot tesz valami »szerencsés« hegyen, a napkirály a férfiút kígyóvá, a nőt pedig galambbá változtatja. Ily hegyekben lakik az úgynevezett négyszemű szuka is; ugatása főleg az Almás és Homoród közti hegy belsejéből hallszik ki. Ha ez állat, mely szintén sok kincset őriz, a hegyekből kijön, hogy vizet igyék, akkor tartós esőzés áll be. A ki e kutya ganájába lép, előbb-utóbb kincset talál. A kinek különös, de jogos és méltányos kívánsága van, az bőjtöljön három napig, aztán vigyen fel egy »szerencsés« hegyre napfeljötté előtt egy fekete tyúktól egy darabka húst, annak két tojását, továbbá két almát és állati vért; utóbbit megissza, a húst és a tojást megeszi, a tojáshéjat pedig a földbe ássa; ekkor »a boszorkányok nem árthatnak kívánságának« (*holýpa leszke mangipneszke paguba na the keren*), azaz nem akadályozhatják meg teljesülését. Ha a szerb vándor-czigánynak valami kívánsága van, egy dombon levő fára felakaszt egy darabka húst az ő *Butyakengo* nevű védszelleme részére, kit az ottani hit szerint ki-ki szülőitől örököl. Ilyen *Butyakengója* minden embernek van. Neve sokszemű, mert mindent lát; ő intézi el tulajdonosának sorsát érdeme szerint. Ha szerb cigányok vándorlásaik közben valami hegyen a már fent említett »mennykövet« találják, ezt elteszik, mert jóslóképeességet tulajdonítanak neki. Ha ugyanis valami nagyon kétes ügyet nem tudnak eldönteni, úgy estére ezt a náluk »nyelvkőnek« (*bicsibakro bar*) nevezett követ zsírral bekenik, beássák két újjnyi mélységre egy dombba és leöntik vízzel. Másnap reggel kiássák a követ és ha az még zsíros, akkor a kétséges cselekedetet sikerrel lehet végrehajtani. De ha nem zsíros a kő, vagy főleg ha veres pontocskák mutatkoznak rajta, a kérdéses ügyet vagy tettet abba kell hagyni, mert veszélylyel jár annak végrehajtása.

A hegyeken lakó *Kesályi* szellemről való érdekes adattal zárom be ez összeállítást. — József főherczeg ő Fensége mint más birtokán, úgy göböljárási pusztáján is oláh sátoros-czigányokat telepített le egy domb

oldalán, szép erdő szélén, patak közelében, újból építettvén azokat a hajlékokat, a melyekben ezelőtt 40 évvel boglyavető telepes cigányok laktak. Az új telepesek első kifogása az volt, hogy az egykori pinczében, most agyagveremben egy *Phuvus* (földi manó) tanyáz, a ki éjjel háborgatja őket. Miután e verem betöltetett, azt állították, hogy a patakból kígyók és békák képében *Nivasi*-k (vízi manók) kelnek elé. Ő Fensége hiában hívatkozott arra, hogy az erdő feletti hegyek az ó hitök szerint *Kesályi*-k (hegyi szellemek) laknak, a kik megvédik őket a Nivásik-tól. Végre mégis meg kellett nekik engedni, hogy a barákokot elhagyva, sátrakban tanyásszanak.*)

F Ü R D Ő Ü G Y .

A III. magyar balneologiai kongresszus ez évi márczius 20-ikán és 21—22-ikén tartatott meg a fővárosban, *Tauffer* Vilmos dr. elnöklete alatt. A bemutatott előadások közül általánosabb- vagy *erdélyi* érdekűek :

Bókai Árpád dr. egyetemi tanár a *külföldi és hazai fürdőket* hasonlítja össze. Orvosaink elég gyakran csak megrögzött rossz szokásból küldik külföldi fürdőkre betegeiket. Már pedig, ha valamely fürdő itthon is megvan, akkor a külföldre küldés nemzetgazdasági kár. Virágzó fürdőhely oda is jólétet varázsolhat, hol az anyaföld mostoha. Ajánlja, hogy több helyen állítsanak fel nagyobb arányú hidegvízgyógyintézetet, nehogy ilyenek hiányában külföldre, főleg Ausztriába tóduljanak a betegeink. Aztán panaszkodik, hogy jól berendezett konyhasós fürdők eddig nem igen van; szénsavas, vasas vizű fürdőink közül azonban Szliács, Buziás, Tarcsa, továbbá *Borszek*, *Tusnád* és *Előpatak* olyan kiváló, hogy mellettük a külföldre nem is szorulunk.

Az egész kongresszus legfontosabb tárgya: *Smialovszky* Valér orsz. képviselő *javaslata az új fürdőtörvényről*, a 21-iki gyűlésen került szónyegre. Az előadó mindenekelőtt ismertette azokat az előzetes tanácskozásokat, melyeket az alkotandó törvény ügyében tartottak és melyeknek eddig az az eredménye, hogy *javaslat* beterjesztése végett szűkebb bizottságot küldöttek ki.

Az előadó javaslatában ennek a bizottságnak megbeszélései vannak szakaszokba szedve. Az első szakasz a fürdő, vagy a gyógyhely kvalifikációját állapítja meg. Az egyes kérdéseknél, melyek éles világításban tűntették fel fürdőink visszás helyzetét, hosszú és érdekes viták merültek fel. A felszólalók egyike azt tartaná kívánatosnak, hogy a *vasútak gondoskodnának a gyógyító vizek tél idején való szállításáról*, oly módon, hogy a

*) József főherczeg ő Fenségének egy nagyobb cikkéből, mely az »Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn« című folyóiratomnak május hó elején ő Fensége pártfogó kiadása és közreműködése mellett megindulandó új folyam első füzetében fog megjelenni.

víz megfagyásának veszedelme és kára ne fenyegetné a szállítót. Ezt a kívánságot többen teljesíthetetlennek tartják; hisz például az élelmiszerek nyár idején való szállításánál is a szállító feladata jégről gondoskodni, nem pedig a vasúté. Azt azonban határozottan óhajtja a kongresszus, hogy a megalkotandó törvényben *tiltsák meg a gyógyító vizeknek mesterséges módon való előállítását.*

Szilvássy János dr., a borszéki fürdő kitűnő orvosa, hazánk egyik speciálitását, az erdélyi *lobogó fürdők* élettani hatásáról szolt igen érdekes tanulmányában, kiemelvén, hogy hatásukat némiképen a tengeri fürdők hatásával lehet összehasonlítani. Hatásukat pedig az alacsony hőmérsék, a sok szénsav és a szénsav okozta háborgás, lobogás teszi.

Hankó Vilmos dr. tanár a magyar ásványvizek kezeléséről és használása módjáról értekezett. Előadását mutatóványokkal kísérte, hatvan magyar ásványvíznek az üvegét és a víz kezelési módját mutatóván be. Tanulmánya Erdélyre vonatkozó érdekes részét enyébíránt e füzetben egész terjedelmében közöljük.

A kongresszus harmadik napján *Boleman István dr.* a magyarországi fürdők múlt évi látogatásáról szolt. A mennyire a nagyon is hiányos statisztikára támaszkodni lehet, fürdőink látogatottsága lassan ugyan, de állandóan gyarapszik. Pangás csak azokban a fürdőkben van, melyek fejlesztésükre semmit sem áldoznak. *Hatvannyolcz* magyar fürdőt tavaly 66,808 vendég keresett fel, azaz 7000-el több, mint 1891-ben. Sajnos azonban, hogy a külföld csak néhány kénes hévizünket ismeri, pl. *Trencsén-Teplícset*, melyben 3300 külföldi fordult meg 1200 hazai fürdővendég mellett. Általában legtöbb vendége volt *Herkules fürdőnek* — 7019 s ebből 2500 külföldi. Tizennégy fürdőben (köztük az erdélyi fürdők is) volt egyénként, *több mint ezer* vendég.

Tusnádi építkezések. Örömmel jelezhetjük, hogy Tusnád fürdőn az idei szezon megnyitásáig olyan lényeges javításokat fognak végrehajtani, melyek e látogatott fürdőt, hazarészünk legmodernebb berendezésű és legkényelmesebb fürdőjévé fogják tenni.

Mindenek előtt nagy áldozatokkal sikerült a *jódos, sós, szénsavas, vasas* 23.5° C. meleg Rezső-forrást összegyűjteni és napvilágra hozni. Még az idén kész lesz felette a lobogó-rendszerre épített fürdőház és Tusnád fürdő visszanyerte azt a kincsét, mely ha egyedül volna is, már megérdemelné vagy biztosítaná a fürdő fenntartását és fennmaradását. 2. Új kúrszalon épül a régi faalkotmány helyébe és pedig a balneologia legújabb követelményei szerint. 3. Az egész hazánkban, általánosságban csak is Tusnád fürdőn alkalmazott *Czerniczky-féle* melegítő-rendszert, mi mellett a szénsav a melegített fürdőből el nem párologhat, kibővítik és a legújabb technikai javításokkal látják el. 4. A fürdő közelében szaktudósok által tavaly felfedezett *vasláp-föld* kihasználására, teljesen berendezett vasláp-fürdők fognak a közönség rendelkezésére bocsáttatni. 5. Közös elhatá-

rozás folytán a villák és lakások összes berendezése (szobák bútorzata és más tárgyak ellátása) meg fog újítani és modernebb igényeknek megfelelőleg átalakíttatni. 6. Az évadra megnyitják s a közönség rendelkezésére bocsátják az Olt partján már munkában levő nagy csolnakázó tavat is. Végül a fürdőtelepet újáalakítja egészségügyi és szépsészeti szempont- a közbirtokosság, mely a fürdő fejlesztésére se pénzt, se munkát nem kimél.

V. S. dr.

I R O D A L O M.

Aus dem Volksleben der Magyaren. Ethnologische Mitteilungen von Dr. Heinrich von *Wlislocki*. München. Druck u. Verlag des Literarischen Instituts Dr. M. Huttler, Konrad Fischer. 1893. 8-ad r. 183 l. E bámulatos termékenységu népbuvárunktól ismét egy terjedelmes, nagyon díszes kiállítású kötet jelent meg, mely hét fejezetben (Hegyek tisztelete, Ünnepi szokások, Emberi testrészekkel való varázslás, Kincsásás, Boszorkányok, Igézés, Szülés Istennője) a magyar népelet és néphit fontosabb elemeit tárgyalja igen érdekes, élvezetes előadásban tudományos módszerrel, legfeljebb szómagyarázataiban nyújtva alkalmat a kifogásra.

Wlislockinak nagy olvasottság mellett roppant nagy tapasztalat áll rendelkezésére, melyet népeinkkel való folytonos közvetlen érintkezéséből merített, mire különösen az utóbbi években Jegenyén, Herrmann Antal volt bérletében való tartózkodása adott neki igen bő alkalmat, épen e legújabb könyvének tárgyára nézve. Ezenkívül Wlislockinak ritka tehetsége van a néprajzi anyag és adatok csoportosítására, rendezésére; valóban rajongó szeretettel szülőföldje Erdély iránt írt nagyszámú dolgozataiban a népeletnek ezerszeresen szétszóródó jelenetei és mozzanatai, számtalan kallódó forgácsa világos, szerves egészsze alakul össze, s a tényeknek természetes összefüggéséből a tünemények egyszerű viszonyaiból önként folynak a következmények, s kínálkozik az elmélet, alakul meg a rendszer, a nélkül, hogy erőszakos magyarázatokkal és vakmerő hypothesisekkel a szerző tukmálná reánk a maga egyéni felfogását, vagy más tudósoknak más tárgyra illő theoriáit.

Alig hagyta el a sajtót e jókora kötet néhány nap múlva már egy másik, hasonló tárgyú munka fog Wlislockitól megjelenni, rendszeresen tárgyalva a magyar népszokásokat és néphitet. S alig fogjuk ezt elolvasni, pár hét múltával már ismét új művel fog minket meglepni, mely az erdélyi százszok néphitével foglalalkozik. Azután pedig Wlislocki tudománya, ereje és ideje legjava részét a Herrmann Antal által szerkesztett és kiadott »Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn« című szakfolyóiratnak fogja szentelni, mely *József főherczeg* ő Fenségének pártfogásával és közreműködésével nemsokára meg fogja kezdeni új folyamát.

Nonquis.

»Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe« című könyvre hirdet előfizetést *Fankó* János dr., lapunk kiváló munkatársa s a »Magyar Földrajzi Társaság« titkára.

»E munkámban — mint írja — azon néprajzi kutatásokról számolok be, melyeket 1892 nyarán a Magyar Földrajzi Társaság, az Erdélyi Múzeum-Egylet, Toroczkó város és a volt aranyosszéki közbirtokosság anyagi támogatásával végeztem, s melynek célja volt a Tordán, Aranyosszéken és Toroczkón élő magyarok lakosság néprajzának alapvonalait megadni.

A könyv ez egymással népileg és gazdaságilag szorosan összefüggő három terület magyar lakóit írja le s második tagja azon néprajzi sorozatnak, melyet tavaly a »Kalotaszeg magyar népe« leírásával megkezdttem. Tárgyalom benne a földrajzi bevezető után azon mintegy másfél-ezerre menő határelnevezést, melyet Torda s Toroczkó városában és az Aranyosszék magyar falvaiban gyűjtöttem egybe. Majd a családi viszonyokat, a családok elterjedését, a népesedési mozgalmakat, a népesség áramlásának útjait, irányait, tárgyalom, még pedig az egyházi anya- és családkönyvek, tehát teljesen új források alapján. Kimutatva a Torda, Aranyosszék és Toroczkó lakosságának sajátos, valamint a két városnak az Aranyosszékben merített, s végül a teljesen újonnan bevándorlott idegen elemeit, áttérek a fizikai jellemzésre azon 83 egyén alapján, kiknek mind-egyikén 38 méretet eszközöltem anthropologiai jellemeik megállapítása céljából. A tárgyi ethnographia a három terület lakóházát, berendezését, a lakosság ruházatát, táplálkozását foglalja össze, rámutatva mindenütt e három területnek egymásra kölcsönösen gyakorolt hatására. Külön fejezet tárgyalja a mesterségeket, még pedig az aranyosszéki földművelést, a toroczkói vasbányászatot, valamint a tordai iparokat, pontosan ismertetvén ezek eszközeit, a mesterségek haladását, fejlődését, az egyes iparágak jelenlegi viszonyainak alakulását. A családi élet a házassági, keresztelési és temetkezési szokásokat írja le, kiegészítve a nép mulatságainak, ünnepélyeinek ismertetésével. A következő részben a három terület babonáit, babonás hitét, a természeti jelenségek népies magyarozatát nyújtom. Az utolsó fejezet a népköltésnek — balladák, egyéb versek, táncszók, tréfás és találós kérdések stb. — van szentelve, melyhez függelékül a gyermekjátékok, a gúnynevek, a népies állat- (kutya, macska, marha, ló stb.) s növénynevek jegyzékei stb. vannak csatolva.«

A május hó folyamán a »Magyar Földrajzi Társaság« kiadásában megjelenő számos képpel illusztrált könyv 16—18 ív terjedelmű lesz. A munka előfizetési ára 1 frt 50 krajczár (3 korona), mely összeg szerző lakására (Budapest, VII. ker. Csengery-útca 12. II. em.) küldendő. Ez érdekesnek ígérkező munkát olvasóink szíves figyelmébe ajánlva, megjelenése után annak idején bővebben fogjuk ismertetni.

EGYESÜLETI ÉLET.

Az E. K. E. központi választmánya.

Választmányi gyűlés 1893. márczius 12-én. A febr. 11-én tartott közgyűlés által megválasztott új választmány igen szép számban jelent meg e gyűlésre, melynek egyik igen fontos tárgya, az ügyrend megalkotása volt. Elnökölt *Belhlen* Bálint gróf elnök, előadott a titkár, jegyzett *Kuli István* jegyző. Jelen voltak: *Feilitzsch* Arthur báró ügyvezető alelnök, *Kornis* Viktor gróf és *H. Gál* Domokos alelnökök, *Beregszászy* László pénztáros, *Veress* Endre jegyző, *Nedoroszték* János ellenőr, *Szekula* Ákos számvizsgáló; *Baintner* Hugó dr., *Binder* Laura, *Felméri* Lajos, *Finály* Henrik dr., *Gazsi* József, *Jósika* Lajos báró, *Kiss* Sándor igazgató, *Kolbenheyer* Bertalan, *Lengyel* Lajos, *Mannsberg* Sándor báró, *Merza* Lajos, *Papp* György, *Pákey* Lajos, *Sándor* József, *Schwarczel* Adél, *Szabó* Samu, *Szádeczky* Lajos dr., *Szakáts* Péter, *Török* István dr. választmányi tagok.

A jegyzőkönyv felolvasása után titkár jelentést tesz a lefolyt hó mozgalmairól. Bejelenti, hogy az újonnan választott választmányi tagok közül írásban jelentették be, hogy a megválasztást elfogadják: *Albach* Géza, *Baróthi* Jenő, *Gyárfás* Győző, *Kántor* József, *Kolbenheyer* Bertalan és *Réthy* Dezső; hogy a kolozs megyei osztály márczius 14-én Kárpát-estélyt tart, melyre — a választmány utólagos jóváhagyását kikérve — 150 frt kölcsönt adott az elnökség; hogy a penztár február havi bevétele 239 frt, kiadása 95 frt 66 kr. volt. Választmány a titkári jelentést tudásul veszi és a 150 frt kölcsön kiadását helybenhagyja.

Titkár felolvasta a tisztikari tanács által készített ügyrendet, melyet a választmány elfogad és életbe léptet a következő szövegezésben:

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület Ügyrendje.

(Megállapított az 1893 márczius hó 12-én tartott rendes választmányi ülésben.)

Mindaddig, míg az egyesület az alapszabályok 14, 21 és 29 §-ainak útasítása értelmében, részletesebben kiírt rendszeres ügykezelési szabályzatot — ügyrendet dolgozhat ki: a választmány az alapszabályok határozatai szemelött tartásával a továbbiak alapjául a következő ügyrendet, illetve ügyrendi alapelveket állapítja meg.

I. Választmány.

A választmány minden hó 11-én d. u. 4 órakor a városházán rendes ülést tart, miről a választmány tagjai további intézkedésig egyszersmindenkorra névszerint értesíttetnek és azután a gyűlés megtartása vagy kivételesen netáni elmaradása 4 nappal előbb, mindig hírlapi úton a kolozsvári 3 napilapban hivatalosan köröztetik.

Rendkívüli választmányi ülés tartására 7 napi előleges értesítéssel a tagok névszerint és hírlapilag meghívandók.

Tíz választmányi tag kívánságára az elnökség az imént jelzett határidő megtartásával rendkívüli ülést egybehívni köteles.

A választmány évi közgyűlési jelentése az utolsó előtti ülésben mindenesetre ellátandó, illetve felolvasandó és e végből a fogalmazvány a titkár által előterjesztendő.

A választmány állapítja meg az alapszabályok értelmében a közgyűlés tárgysorozatát.

A választmányi gyűlésen meghívott szakértők vagy egyes vendégek is vehetnek részt, azonban az illetőt csak szó, de nem egyszersmind szavazat is illeti.

II. Tisztikari tanácskozmány.

A tisztikari tanácskozmány tagjai: az elnök, ügyvezető alelnök, vagy helyettesítője, a titkár, pénztáros, a soros jegyző, a 2 számvizsgáló, ellenőr, a szerkesztő, jogtanácsos és a védnök s az egyesületnek az alapszabályok 15. §-ban meghatározott tagjai.

A tanácskozmány földadata előkészíteni a választmányi gyűléseket, megállapítani ezek napirendjét, ezen gyűlések által hatáskörébe utalt kérdéseket végrehajtani és sürgős esetekben a választmány utólagos jóváhagyásának fenntartásával, felelősség mellett intézkedni

Egybehívása személyes meghívóval történik s gyűléseiről rendes jegyzőkönyv vezetetik.

A tisztikarból egy személy két féle tisztséget is viselhet.

III. Elnök.

Elnök az egyesület feje, vezeti és képviseli az egyesületet be- és kifelé, elnököl a köz- és választmányi gyűléseken, ezeket egybehíván és a határozatokat végrehajtván; örködik az egyesület ügyvezetése és a vagyon felett, elnöke, ha jelen van a választmányi gyűléseket előkészítő tisztikari tanácskozmányoknak és joga van minden bizottsági és osztály ülésen jelen lenni.

Mint az egyesület vagyonának legfőbb őre, felügyel a pénztárkezelési szabályzat és a költségvetés korlátai szigorú megtartására; két választmányi tag kinevezésével véletlen pénztárvizsgálatot rendelhet el és azt közvetlenül is eszközölheti. Bármely összeg csak saját, vagy helyettesse kiutalása alapján folyósítható, s joga van a választmány utólagos jóváhagyásának fenntartásával köz- vagy választmányi gyűlési határozat nélkül is 100 forintig kiutalványozhatni.

IV. Ügyvezető alelnök

Elnököt adadályoztatása esetén mindenben az ügyvezető alelnök helyettesíti s joga van elnök jelenlétében is a tisztikari tanácskozmányokon és különböző bizottsági üléseken is hivatalból jelen lehetni és elnök után a második hely illeti.

Ügyvezető alelnök veszi át az egyesület levélbeli küldeményeit és azokat a titkárnak útasítás mellett kézbesíti. Felügyeli s vezeti az ügykezelés menetét, e végből az egyesület irodájában hivatalos órát tart, vagy megfelelőleg intézkedik; a tisztikari tanácskozmányokat a szükséghez képest egybehívja és az egyesület levelezéseit aláírásával ellátva — a mennyiben az elnök bizonyos ügydarabokat fenn is tartott magának — kiadja. Gondoskodik, hogy a szerkesztő a szükséges tudósításokkal, hivatalos közlésekkel, körözüvényekkel stb. elláttassék; s az egyesület működéséről, a havi rendes választmányi gyűléseken jelentést terjeszt elő vagy olvastat föl Utólagos bejelentés kötelezettségével köz- és választmányi gyűlési határozat nélkül is 50 forintig kiutalhat.

Elnök szabadságában áll az e fejezet alatt előadottakat személyesen is végezhetni.

Ügyvezető alelnök a viszonyokhoz képest tiszteletdíjat is élvezhet.

V. Alelnökök.

Az alelnökök a megválasztás, illetve a közgyűlési jegyzőkönyvben előforduló sorrend szerint, akadályoztatás esetén helyettesítik az elnököt, illetve az ügyvezető

alelnököt. Az alelnökök eljárásairól jelentéssel tartóznak a helyettesített elnöknek, illetve az ügyvezető alelnöknek s hivatalos működésükben rendkívüli kiutalványozási joguk utólagos számadás kötelezettségével 25 frtig terjed.

A helyettesítésről mindig az elnök, illetve ügyvezető alelnök gondoskodik.

VI. Titkár.

Titkár az elnökséggel egyetértőleg, az ügyvezető alelnököt hivatalos működésében mindenképen támogatván, kezeli az egyesület okmányait vagy levéltárát s mindaddig, míg külön-külön múzeum, illetve könyvtár alapíttatnék, a könyv- és térképtár, valamint a netáni múzeumi tárgyakat is; előadja a folyó-ügyeket a köz- és választmányi gyűléseken, valamint a tisztikari tanácskozmányokon; az elnökség megbízásából elkészíti a szükséges fogalmazványokat, kiadványokat, valamint levelezéseket; őre az egyesület pecsétjének; gondoskodik az egyesületi gyűlések idejének és tárgyának köz-zétételéről, a meghívók és egyesületi küldemények kiállításáról és expediciójáról; adja a napi sajtónak a hivatalos tudósításokat s az egyesület folyóirata vagy kiadványai szerkesztésében a szerkesztőt támogatja, illetve a hivatalos közleményeket a szerkesztőnek a kellő időben rendelkezésére bocsátja. Titkár készíti el az ügyvezető alelnök útatisításához képest a havi vagy évi működésről szóló jelentés szövegét vagy ennek anyagát s általán ellátja a felmerülő írásbeli ügyeket.

Tiszteletdíjat, később az egyesület erősödéséhez képest állandó fizetést élvez.

VII. Jegyzők.

A jegyzők a megválasztás, illetve a jegyzőkönyvben előforduló sorrend szerint vezetik a köz- és választmányi gyűlések jegyzőkönyveit, gondoskodván, hogy ezek időnként bekötve legyenek. Segítenek a titkárnak a fogalmazványok elkészítésében és kiadásában s akadályoztatás esetén a fentti sorrendben helyettesítik a titkárt. A soros jegyző tagja a tisztikari tanácskozmánynak és annak jegyzőkönyvét vezeti.

VIII. Pénztáros.

Pénztáros a pénztárkezelési szabályzat szerint kezeli az egyesület vagyonát; rendszeres nyilvántartást vezet s a kifizetéseket csak szabályszerű elnökségi kiutalás alapján eszközölheti. Titkárnak kiadja azon tagok és osztályok jegyzékét, a kik a szabályszerű díjak beküldésére felszólítandók s ugyanezt tartozik tenni az egyesület folyóiratával szemben is.

Havonként a rendes választmányi gyűléseknek a vagyon-állásról jelentést tesz. Az ellenőrrel együtt az egyesület készpénz-vagyonát a beszerzendő tűzmentes vasszekrényben őrzi, s kézipénztáron 100 frtnál magasabb összeget nem tarthat.

Félévenként elkészíti a mérleget és a számadást s az ellenőrnek, illetve számvizsgálónak, valamint a szabályszerű pénztárvizsgálatoknak előzékenyen rendelkezésére állani tartozik. Pénztáros a városról való eltávozáskor értesíti az elnökséget s az egyesület vagyoni erősödésével tiszteletdíjat, esetleg a munka arányához képest állandó fizetést élvezhet.

IX. Ellenőrök és számvizsgálók.

Az ellenőrök és számvizsgálók kötelessége körülrírásáról a pénztárkezelési szabályzat gondoskodik. Tartoznak különben az ellenőrök a havi és évi számadásokat ellenjegyezni, a számvizsgálók pedig a választmányi-, illetve közgyűlés számára részletes jelentést tenni.

Az első ellenőr őrzi az egyesület Wertheim-szekrényének ellenőri kulcsát

X. Szerkesztő.

Az egyesület folyóiratának szerkesztője, a közgyűlés, illetve a választmány útásításai alapján jár el. Ennek megfelelőleg minden havi rendes választmányi ülésben a lap szellemi és anyagi, szerkesztési és kiadási ügyéről jelentést tesz.

Gondoskodik a lap szellemi tartalmáról, nyomdai megjelenéséről és expediciójáról s a lap szellemi részének teljes tartalmát előzetesen tudomásvétel- és esetleg a cikkek és közlemények sorrendjének megállapítása végett az ügyvezető alelnöknek bemutatja. Joga van a munkatársakkal az egyesület és hivatalos lapja címét viselő papíron levelezni és a viszonyokhoz képest a lap anyagi és szellemi föllendülésével közgyűlésen megállapított tiszteletdíjat élvezhet.

XI. Jogtanácsos.

A jogtanácsos véleményt ad a hozzá áttett ügydarabokban, elkészíti a jogi természetű fogalmazványokat s jogi esetekben — egyszerű eljárási és bélyegköltségei megtérítésével — képviseli az egyesületet.

Tiszteletdíjat nem kap, nagyobb esetekben azonban, mely a választmánynya l, illetve elnökséggel előre megbeszélendő — illő tiszteletdíj vagy táradtsági költség is megszavazható.

A jogtanácsoshoz átteendő ügydarabokra nézve külön könyv tartandó, melynek alapján a kézbesítés történik.

XII. Képviselő.

Az alapszabályok és az egyesület természete szerint az egyesületet az elnök, vagy az ügyvezető alelnök, illetve a soros alelnökök képviselik úgy kifelé — mint a tagok irányában és osztályokkal szemben — befelé.

Az elnökség, illetve a választmány intézkedése azonban concret esetekben egyes képviselők vagy megbízottak küldhetők ki, a kik eljárásukról (és pedig írásban) rendszeresen jelentést tenni tartoznak.

XIII. Útazás.

Az egyesület nevében avagy megbízásából tett útazás esetén csak az egyszerű költségek számíthatók fel. Az egyesület elvárja, hogy ebben a tekintetben a felszámítás mérsékelt és a jótékonycélú ügy anyagi eszközeihez mért legyen.

Valahányszor alkalmas ajánlkozó találkozik, a ki az útát díjtalanul megtenni kínálkozik, avagy a helyszínén megfelelő képviselőről gondoskodni lehet: ily értelemben az egyesület anyagi megterhelése nélkül kell gondoskodni.

Kelt az E. K. E választmányának 1893 márczius 12-én tartott üléséből.

Br. Feilitzsch Arthur,
ügyvezető alelnök.

Radnóli Dezső,
titkár.

Titkár előterjeszti a m. kir. kereskedelemügyi miniszter leiratát, melyben felhívja az egyesületet, hogy az ezredéves kiállítás rendezésében a kormányt támogatni szíveskedjék. Választmány köszönettel fogadva a magas megkeresést, kimondja, hogy a kiállításon, kapcsolatban a többi rokon-egyesületekkel, résztvesz és ilyen értelemben a testvér-egyesületekhez köríratot bocsát ki.

Az ó-radna-borbereki fűrdőn az építkezések folytatására 479 frt 80 kr. lévén szükséges, választmány az összeg folyósítását engedélyezi.

Hankó Vilmos dr. beterjeszti az ó-radna-borbereki ásványvíz chemiai elemzését. A vegyelemzés megfelelőleg közzeendő és a víz értékesítése végett a szükséges lépések megindítandók. Hankó Vilmosnak a végzett munkáért választmány 100 frt tiszteletdíjat utalványoz, hazafias köszönétét fejezván ki, hogy a fáradságos munkát oly lelkiismeretesen és gyorsan teljesítette.

Titkár bemutatja az *egyesületi jelvény* egy minta-példányát. Nem lévén azonban mindenben megfelelő, választmány új minta készítését rendeli el.

Végül a kolozsmegyei osztály javaslatára választmány kimondja, hogy a »Kolozsvári Kerékpáros Egyesület«-tel erkölcsi kapcsolatot létesít.

Ezzel az ülés véget ért.

A központi választmány ápril 11-én d. u. 4 órakor Bethlen Bálint országgyűlési képviselő elnöklete alatt látogatott és érdekes gyűlést tartott a városház nagy termében, melyen jelen voltak a tisztikarból Feilitzsch Arthur br. ügyvezető-alelnök, Radnóti Dezső titkár, Beregszászy László pénztáros, Gyalui Farkas dr., Veress Endre és Kuti István jegyzők, Nedoroszték János ellenőr, Eöry Ernő és Szekula Ákos számvizsgálók, továbbá a választmányi tagok közül Finály Gábor, Gámán József dr., Gazsi József, Hangay Oktáv, Kolbenleyer Bertalan, Mannsberg Sándor báró, Márki Sándor dr., Papp György, Szádeczky Lajos dr., Vörös Sándor stb.

A múlt gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítése után Radnóti Dezső titkár terjesztette elő titkári jelentését. E szerint a lefolyt hóban az egyesület a megalkotott ügyrend értelmében szervezkedett. Mindenekelőtt a választmányi tagok egyszersmindenkorra értesítettek, hogy a választmány minden hó 11-én d. u. 4 órakor tartja rendes havi gyűlését, melynek megtartásáról vagy elmaradásáról 4 nappal megelőzőleg a kolozsvári lapokban fog az általános értesítés közzététetni. Az egyesületi iroda tágasabb és központibb helyiségbe (Belmagyar-útca 3. sz. alá) költözött, hol a titkár és pénztáros minden nap d. u. 3-tól 6-ig hivatalos órákat tartanak. Az iroda össze van kötve a telefon-hálózattal, száma 76.

Minthogy továbbá az ügyrend szerkesztői tisztséget is szervezett és minthogy a titkár a szerkesztői teendőket a nagy munkahalmaz miatt csak megerőltetéssel tudta eddig is végezni, jónak látta a titkár, hogy e teendők végzését Veress Endre jegyző tisztársának s az „Erdély“ eddigi tevékeny fődolgozótársának átadja, kinek buzgalmát és az egyesületi ügyek iránt való érdeklődését már régebb idő óta ismeri a választmány. Az átadáshoz a tisztikari tanács is hozzájárulván, az az ügyvezető alelnök jelenlétében már megtörtént, az új szerkesztő működését ennek következtében megkezdte s az „Erdély“ legközelebb új alakban és változatos tartalommal fog megjelenni, bő olvasmánynyal kárpótolva tagtársainkat az eddigi várakozásért. Ügyrendi intézkedés szerint e választmányi gyűlést Bethlen Bálint gróf elnöklete alatt tartott tisztikari tanács készítette elő. Időközben a megválasztott választmányi tagok közül levélben jelentették ki, hogy a megválasztást elfogadják a következő tagok: Albach Géza polgármester, Czirbusz Géza dr., Horváth László, K. Nagy Sándor dr. és Zichy János gróf.

A múlt gyűlés határozatához képest a radna-borbereki fürdői építkezésekre kiadott 479 frt 80 kr., vízelemzésre 100 frt. A detonáti menedékház ügye szintén előre haladt, s az alsófehérmegyei osztály is értesített, hogy a felajánlott 500 frtot legközelebb beküldendi. Az osztályok köréből kiemeli a titkár, hogy a kolozsmegyei osztály márcz. 14-én rendkívül sikerült estélyt rendezett, mely az osztálynak közel 100 frtot jövedelmezett. Ez osztály *Szádeczky* Lajos dr. elnöklete alatt igen élénk és tevékeny

munkásságot fejt ki. — A marostordamegyei osztály f. hó 3-án tartott gyűlésében Nemes Ödön elnökletével elhatározta, hogy ápril második felében tánczcal egybekötött estélyt, július hóban pedig Szovátra és vidékére kirándulást rendez. — Az osztálypótlék ügyében kibocsátott a körirat, melynek következtében márczius végéig, mint határidőig, csak 30 tag jelentette be, hogy az osztályba való beosztást nem fogadja el. A többi tagok e szerint beosztottak az osztályokba. *Posewitz* Tivadar dr. áll. geológus és *Kövi* Imre szerkesztő felhívására a „Magyarországi Kárpát-Egyesület“ évkönyvében való felhasználás végett egyesületünk rövid története elküldetett. — A torda hasadéki út fenntartási költségeire a tordai főszolgabíró a megszavazott évi 200 frtot kérvén, felvilágosítandó lesz, hogy egyesületünk 200 frtot *egyszersmindenkorra* és évi fenntartására 50 forintot szavazott meg. Előbbi már kifizettetvén, most tehát csak az 50 frt esedékes.

A kolozsmegyei osztály útján turista-felszerelések és ruhák szereztettek be, melyek a központi irodában megtekinthetők. A közzéteendő árak szerint a jelentkező tagok megrendeléseit az iroda szívesen közvetíti.

A titkári jelentést a választmány egész terjedelmében tudomásul veszi és a folyóiratunk szerkesztésével megbízott *Veress* Endrét, mint szerkesztőt állásában megerősíti.

Az előadott pénztári jelentés szerint márczius hóban felvétellett 3 új alapító: *Illyés* Albert Mező-Sályiból, *Szevena* Károly Pongvárról és *Csorba* Ákos Budapestről. Tagdíjakban befolyt 51 tagtól 106 frt; osztálypótlék címén 24 frt; adományokban 9 frt 75 kr. Márczius havi készpénz-bevétel tehát 169 frt 35 kr.

Olvastatott ezután a kolozsmegyei osztály javaslata, hogy az egyesület által elnevezett Bethlen-, Béli- és Somkerek-sziklákat miként óhajtja megjelölni — és ugyan e tárgyban a gyalui képviselőség átírata, melyben a kivitelre nézve helyszíni szemle alapján ad véleményt. Ennek következtében a választmány felkérni határozza Kolozsvármegye alispáni hivatalát, hogy *Marisel* és *Magura* községek vicinális út-munka erejéből 15—15 napszámot engedjen át, továbbá felkéri *Löwy* Dávid egyesületi tagot, ki e helyen vállalkozó, hogy az egyesületet e sziklák megjelölésénél támogassa. A kivitel részleteit *Feililtzsch* Arhur br. ügyvezető alelnök vezetése alatt *Szádeczky* Lajos dr., és báró *Mannsberg* Sándor urakból álló bizottság fogja annak idején megállapítani.

Az ezredéves kiállításon való részvétel ügyében, minthogy ezt az egyesület speciálisabb céljai is megkívánják, a titkár javaslatára kimondta a választmány, hogy a kiállításon Erdély összes ásványvizeit kiállítja, továbbá stereoszkopos képekben furdóit, nyaraló-helyeit és szebb vidékeit bemutatja. E végből felkéri *Hankó* Vilmos drt és a titkárt, hogy a kivitelre vonatkozólag dolgozzanak ki részletes tervezetet, megjelölvén mind ama forrásokat is, honnan a költségekre nézve támogatást lehetne nyerni. E határozat a kereskedelmi miniszterrel szíves hozzájárulás és a terv kivitelének támogatása végett felíratban értesítendő.

Az egyesület vagyonának növesztése céljából kimondja a választmány, hogy a tavasszal nagyobb taggyűjtési akciót indít, felhasználván az újabban megjelent cím-tárakat, melyek még eddig a különböző egyesületek által felhasználva nem voltak.

Az Emke május 28-iki deési közgyűlésére a szolnok-dobokavármegyei és Deés városi Emke-választmányok meghíván az egyesületet, a választmány képviselők ül *Bethlen* Bálint gr. elnökle alatt a tisztikart és mindazokat kiküldi, kik a megjelölésre vállalkoznak.

A pécsi „Mecsek Egyesület“ július és augusztus hónapokban Erdélybe egy 4—5

na pos kirándulást akar tenni, s e végből felkérte az egyesületet, hogy részére kirándulási tervet dolgozzon ki. A tisztikari tanács javaslatára három útiterv dolgoztatott ki, egyik a kolozsmegyei osztály útján a gyalui havasok irányában Abrudbánya felé, a másik a radna-borbereki osztály útján a radnai havasokba és végül a harmadik útirány a háromszékmegyei osztály útján a Székelyföldre vezetne

A bécsi cs. kir. földrajzi intézet hajlandó lévén a térkép-javításokhoz szükséges térkép-szelvényeket megküldeni, felkérte az egyesületet, hogy a szelvényeket elküldhetés végett pontosabban jelölje meg. A választmány a megjelöléssel a térképjavító bizottságot bízta meg.

Titkár jelentést tesz a radna-borbereki fürdő javára aláírt 10 frtos kölcsön-összegekről. E szerint ily czímen 110 frt folyt be. Választmány tudomásul veszi a jelentést és kimondja, hogy ez összegek átvétele rendes nyugtával elismertessék, továbbá a künnlevő gyűjtő-ívek záros határidővel bekérressenek.

A nyári kirándulási programmot egész Erdélyre nézve a választmány összeállítani akarván, kimondta, hogy köriratban felszólítja az összes osztályokat, hogy saját területükre vonatkozó kirándulási terveiket minél hamarább terjeszszék be a központ-hoz, hogy ezekből az általános program egybeállítható legyen.

Titkár előterjeszti, hogy az osztály-pótlék ügyében kibocsátott körírra a maros tordamegyei osztály tagjai részéről olyan válaszokat kap, melyekből a teljes félreértés magyarázható ki, holott ugyan e körírra a torda-aranyosmegyei osztály részéről helyesítő választ kapott; kéri a választmányt, hogy köriratban világosítsa fel az osztályokat, miszerint az osztálypótlék nem a központ javára szedetik, hanem igenis az osztály saját külön speciálisabb céljaira és havonként, vagy negyedévenként az így begyűlt összegek az illető osztályoknak elfognak küldetni. Már is befolyt eddig a kolozsmegyei osztály részére 7 frt., a torda-aranyosmegyei-osztály részére 7 frt., a hunyadmegyei-osztály részére 3 frt., a háromszékmegyei osztály részére 2 frt., a marostordamegyei osztály részére 1 frt stb. Ez intézkedés továbbá nem az osztály önrendelkezési jogát akarja csorbítani, mert a központnak is az a célja, hogy minden osztály az alapszabályok keretén belől minél intenzívebben fejtsse ki öntevékenységét, azonban a központnak szabályoznia kellett az osztály-pótlékok körül már is bénítólag felmerült zavarokat. — A választmány ily értelemben határoz.

Márki Sándor dr. indítványára elhatározta a választmány, hogy tekintettel arra, mikép Erdélynek gyönyörű vidékeit Jókai Mór írta le legszebben és legkedvetlenebben, megokoltnak tartaná, ha jubileuma alkalmával az egyesület is rendezne jubileumi jelleggel egy *Jókai kirándulást* és a Jókai által leírt szebb helyek fényképeiből egy albumot állítana össze és nyújtana át az ünnepeltnek. A választmány az indítványt általános helyesléssel magáévá teszi és ily értelemben fog annak idején az elnökség útján tervet készíteni.

Végül ügyvezető alelnök indítványára Kolozsvári Lajos miniszteri osztálytanácsosnak köszönet szavaztatott azért, hogy Bethlen András gr. névalírást az „Erdély”-ben közlendő arcképe és életrajza mellékletéül megszerezte.

Több apróbb ügy után Veress Endre szerkesztő terjesztette elő új eszmékben és megvalósítandó tervezetekben gazdag programját, melynek figyelembe vételével az »Erdély«-t szerkeszteni fogja, főtörekvése lévén, hogy folyóiratunk necsak kiállja a versenyt hazánk testvéregyesületei közlönyeivel, de hogy tartalom tekintetében az lassanként igazi kútforrása legyen hazarészünk ismeretének, melyet senki se nélkülöz-hessen, a ki Erdélyről alapos tájékozódást óhajt magának szerezni stb. — A választmány a programmot helyeslő tudomásul véve, az ülés elnök éltetésével 6 óraker véget ért.

Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya.

— Kárpát-Estély. —

Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya márczius 14-én tartotta a városi vígadó termeiben első nyilvános estélyét, mely (daczára az előtte való napokon tartott virágbazárnak s az utána következő márcz. 15-iki ünnepélynek s Küry Klára színházi vendégszereplésének, melyek a közönség mulató és ünneplő kedvét s tárczáját erősen igénybe vették) fényesen sikerült.

A vígadó nagy-terme nyolcz órára ép oly nagyszámú, mint fényes női és férfi közönséggel telt meg. A rendező-bizottság a termet igen szépen díszítette fel. A terem ékítésében túlnyomó volt a fenyő — a mint ez illik is egy turista egyesület mulatságához. Izlésesen elrendezett gazdag fenyő-guirlande-ok hálózták be a termet szegélyezték a karzatok fehérleppellel bevont falait, függtek alá a lámpa-oszlopokról s az előadók (később a zenekar) emelvénye körül egész fenyő-erdő pompázott.

Valamivel nyolcz óra után együtt volt az egész közönség — az az előkelő szép közönség, minővel Kolozsváron kívül egyetlen vidéki város sem dicsekedhetik.

A programot dr. Szádeczky Lajos egyetemi tanár osztályelnök nyitotta meg, ki nemcsak mint a rendező bizottság fáradhatatlan elnöke, de mint felolvasó is közreműködött az estély nagy sikerének elérésében. Szádeczky dr. régi magyar turistákról tartott rendkívül élvezetes és alkalmi felolvasást. Előbb a magyar turistaság kifejlődéséről s több régi magyar utazóról értekezvén, aztán különösen „a mi turista-ősünket“: Kakas István kolozsvári polgárt méltatta és az ő Lengyel- s Oroszországon, a Tatárok földjén, majd a Kaspi tengeren át Persiába közel háromszáz év előtt (1602 — 1603-ban) tett kalandos utazását ismertette. E felolvasásban (mely egész terjedelmében az „Erdély“ jelen fűzetében olvasható) kiváló érdekességű volt annak kimutatása, hogy a kolozsvári u. n. Báthory-ház a Kakas István tulajdona volt, a melyben Báthory Zsigmond fejedelem több ízben szállott meg. S ez megfejtja a „Báthory-ház“ hagyományát is. A közönség zajos tapssal és éljenzéssel kísérte a kitűnő előadást, mely után Schlauf Bella kisasszony énekelte a „Parasztbecsület“-ből Santuzza áriáját. Schlauf kisasszonynak nagyterjedelmű és műkedvelőnél szokatlan erejű szép hangja van. Az áriát erővel és érzéssel adta elő és — a lelkes újráztatásokra megpótolta azt még egy csinos, hangulatos dallal, melyet szintén élénk, hosszas tetszésnyilatkozatok kísértek.

Aztán Gyalui Farkas űlt a felolvasó asztalhoz, előadván egy humoros karczolatot, mely Bergő Flórián turisztikai ügyes-bajait panaszolja. A szellemes kis karczolat — mely az „Erdély“ e fűzetében olvasható — több ízben keltett élénk derűtséget és végül a felolvasót zajosan megtapsolták.

Gözsi Géza székely népdalokat énekelt. Gözsi úrnak igen kellemes, érczes hangja van és igazi speciálalista a székely nótában. Jóízűen megneveztette a közönséget a kedélyes kis dalokkal, melyekhez ráadást is kellett adnia. Szépen, kifejezően énekel és természetes, mesterkétlen előadási modorát megirigyelhetnék professzionátus énekesek is.

A műsorozatot Beldi Emma grófnő zongorajátéka fejezte be. Magyar dalokat adott elő, ép oly fényes sikert aratva pompás játékaival, mint egyik múlt téli hangversenyen, melyen először lépett a nyilvánosság elé. A grófkis-

asszony annyi bájjal, annyi érzéssel, s oly igazi magyarosan játszta nótáinkat, hogy tegnap is a legzajosabb hatást keltette. A magyar dal interpretálásában valóban ritka tehetséggel van megáldva — Dalaival, melyeket Pongráczék kísértek, egész tapsvihart idézett elő, mely nem szünt addig, míg a fiatal grófnő ismét helyet nem foglalt a zongoránál, hogy még néhány nótával gyönyörködtesse a hallgatóságot.

E mesterien előadott dalok fölvilanyozó hatása alatt kezdődött lelkes animoval a táncz, mely aztán hajnalig tartott.

Hogy némi tájékozást adjunk a szép képről, melyet a *redoute* nyújtott, közöljük a jelenvoltakról az alábbi névsort:

Apáthy Istvánné és leánya Vilma, Balla Pálné és Ilonka, gr. Béli Ákosné, Emma és Zsófia, gr. Béli Ferenczné, Benel Paulin. gr. Bethlen Aurélné, Katinka, Tima, Mari és Vilma, Berczily Jenőné, Biasini Gizella, Biró Jánosné, Bodor Lászlóné és Irma, Bónis Istvánné és leányai, Bogdán Istvánné és Irma, Csermák Jánosné, Dunky Béláné, Dunky Kálmánné, dr. Engel Gáborné, Ferenczy Hedvig, br. Feilitzsch Arthurné, Gaál Emma és Anna, Galgóczy Tivadarné, Gámán Dezsőné, dr. Haller Károlyné és Gizella, Hangay Oktávné, Hancke Vilmosné, Hindy Árpádné és Ilonka, Hirschfeld Lajosné, Hirschfeld Sándorné br. Horváth Ödönné és Jenke, Jákey Dánielné és Ilonka, Issekutz Gyuláné, Kállay Juliska és Lucie, br. Kemény Ödönné, br. Kemény Gizella, Anna, Jolán, br. Kemény Béláné, báró Kemény Olga, báró Kemény Kálmánné, báró Kemény Gézáné, báró Kemény Mariska, Katholnai Katinka, Kuncz Ágnes és Ila, Kertész Györgyné, Emma, Kiss Sándorné, Lázár Teréz (Kraszna), Lapter Berta (Torda), Márk Anna és Zelta, dr. Márki Sándorné, Merza Joachimné, Gizella és Ida, Merza Lajosné, Mihálishi Mimi, gr. Mikes Rosalie, Mihály Lászlóné és Mariska, Pálfi Nina, Pap Farkasné, br. Bornemisza Anna, Pap Anna, Petrán Józsefné, Plihal Ilona, Poszler Gyuláné, dr. Purjesz Zsigmondné, Sárdi Lőrinczné és Netti, Schlauf Bella, Stampa Keresztélyné, dr. Szádeczky Lajosné, Székely Miklósné, Szepessy Lajosné, Szerémsy Gizella, Sikó Lajosné, Somodi Istvánné és Mariska, gr. Teleki Domokosné, Tárnacs Józsefné, dr. Török Imréné, Turóczy Ilka, Ugron Rosalie, özv. Veress Sándorné és leánya Irma, Wagner Ferenczné és Berta, Weisel nővérek, br. Wesselényi Istvánné, Wilhelm Józsefné, gr. Vetterné, ifj. Zeyk Józsefné.

Notabilitások közül jelenvoltak: gr. Béli Ákos főispán, Galgóczy Tivadar altábornagy, Say Győző tábornok, br. Feilitzsch Arthur. br. Mannsberg Sándor, br. Kemény Béla, Klebersberg Zdenkó, br. Haller Károly, dr. Purjesz Zsigmond, dr. Márki Sándor, dr. Lőte József egyetemi tanárok, dr. Kuncz Elek tankerületi főigazgató, Vörös Sándor gazdasági intézeti igazgató stb.

A négyeseket körülbelül nyolczvan pár tánczolta.

A rendezőseget meleg elismerés illeti az első Kárpát-estély sikereért, mely minden tekintetben teljesnek nevezhető.

Az E. K. E. kolozsmegyei osztályának választmánya márcz. 22-én d. u. 5 órakor gyűlést tartott a központi titkári hivatalban. A gyűlést Szádeczky Lajos dr. elnök vezette, melyen a többek közt jelen voltak: Mannsberg Sándor br. osztályalenök, Gámán József dr. osztálytitkár, Dunky Kálmán, Kuti István, Márki Sándor dr., Merza Gyula, Radnóti Dezső, Scheitz Vilmos dr. stb.

A jegyzőkönyv felolvasása után elnök a márcz. 14-én rendezett Kárpát-estély fényes sikeréről tett örvendetes jelentést, melynek kapcsán a választmány köszönetét fejezte ki mindazoknak, kik az est sikere érdekében közreműködtek: a rendező bizottság tagjai közül névleg is az elnöknek, alelnöknek és a titkárnak s a közreműködők közül különösen Béli Emma grófnőnek és Schlauf

Bella k. a.-nak külön-külön is, úgyszintén *Gyalui* Farkas dr.-nak és *Gözsé* Gézának. A választmány köszönetét jegyzőkönyvébe iktatta és az illetőkkel jegyzőkönyvi kivonatban közli.

Az estély anyagi eredményéről *Gámán* József dr. számolt be részletesen az alábbi mérleg-számla előterjesztésével.

Bevétel.			Kiadás.		
	frt	kr		frt	kr
Jelvényekért, ablak- és karzat-jegyekért	53	10	Teremdíszítés és jelvények . . .	79	94
Belépti jegyek eladásából be-folyt	376	50	Rendőrségi engedély, bélyeg stb.	25	—
Felülízüetések összege	23	50	Szolgáknak	26	—
			Nyomda-számla	42	10
			Terembér, zene, vitágítás, posta-költség stb.	191	01
	453	10		364	05

E szerint, a bevételből levonva a kiadást, marad tehát tiszta jövedelem *89 frt és 5 kr.*, melyhez a következő *felülízüetések* járultak: *Schlauf Győző* 8.50, *br. Horváth Ödönné* 5.—, *Kőváry László* 3.50, *Somody István* 2.—, *Rózsahegyi Aladár dr.* 1.50, *Keresztély Lajos* 50 kr., *Papp György* 50 kr., *Lőte József* 50 kr., *N. N.* 50 kr., *N. N.* 50 kr., *N. N.* 50 kr. Választmány ezt örvendetes tudomásúl veszi s a felülízüetőknek köszönetét nyilvánítja.

Bejelentetett ezután, hogy *Hollaky Zoltán* jegyző állásáról elfoglaltságára való hivatkozással lemondott. Helyébe a választmány *Merza Gyulát* választja meg jegyzőnek.

Elnök előterjeszti a *Bethlen-, Beldi- és Somkerek-i-sziklák* elnevezésére vonatkozólag a központhoz beküldendő véleményes javaslatát. E szerint készí-tendő lesz a sziklába néhány jelzőtábla és a hozzáférhetős ösvények nyitása-val megkönnyítendő. Az egyik sziklán messzelátó is lehetne alkotni. A választ-mány a javaslatot magáévá tévén, kimondja annak a központhoz való sürgős benyújtását, hogy a tervezett munkálatok már a tavasszal megkezdhetők le-gyenek. — Titkár bejelenti, hogy a vidéki képviselőségek szervezésére felkért tagok közül *Gyarmathy Zsigmond* kir. tanácsos, *Blasek Béla* dr. és *Czuczsa János* válaszoltak, kik a felajánlott tisztségeket elfogadták és a képviselőség szerve-zését munkába vették. Személyesen nyilatkozott *Simai Ferencz* is ki szintén kész az osztályt vidéken képviselni. A választmány a jelentést örvendetes tudomásúl veszi s felhatalmazza az elnökséget, hogy a szükséges további útbaigazi-tásokat a képviselőségeknek adja meg.

A „Kolozsvári Kalauz“ ügyében szintén a titkár tett jelentést, örömmel hozván a választmány tudomására, hogy *Kőváry László* osztály-alelnök útba-igazításai alapján *Petrán József* választmányi tag már majdnem egészen meg-írta a kalauz szövegét, és az nemsokára az osztály rendelkezésére bocsáttatik. Felemlíti, hogy a kalauz érdekében *Feilitzsch Ártur* báró központi ügyvezető alelnökkel és *Radnóti Dezső* központi titkárral együtt személyesen is felkeres-ték *Kőváry Lászlót*, kinek szíves ígérését vették, hogy a választmányt ez ügy-ben is készségesen támogatni fogja. A kalauzhoz először ő fog írni.

A tavaszi kirándulási program elkészítésére választmány felkéri *Hangay Oktáv* osztály-alelnököt, hogy ezt már a legközelebbi gyűlésre állítsa egybe, hogy a tavasszal meginduló turista-mozgalom érdekében lehető széles akciót

kezdhesen az osztály. Ezzel kapcsolatban már most kimondja, hogy a központi választmány által május 28—29-én az ó-radnai havasokba és az egyesület radna-borbereki fürdőjében rendezendő országos kirándulásban testületileg vesz részt és kirándulási programjának ez lesz a legfontosabb pontja. — Scheitz Vilmos dr. új osztálytagul bejelenti *Poszler Gyulánét*.

Több apróbb ügy után az ülés elnök éltetésével ért véget.

Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya már megkezdte a kirándulások rendezését. Egy ilyen sikerült kisebb kirándulásról tesz jelentést *Szádeczky Lajos* dr. elnök az ápr. 18-án délután öt órakor tartott választmányi gyűlésen. A kirándulás a Hója gerinczére az egyesület által alkotandó Kánya-fői messzelátóig vezetett. Résztvettek benne az elnökön kívül *Mannsberg Sándor* báró, *Hangay Oktáv* alelnök, *Gámán József* dr. titkár, *Márki Sándor* dr. választmányi tag s *Ladics Nándor* r. tag, a központ részéről *Radnóti Dezső* titkár és *Kolbenheyer Bertalan* jegyző.

A választmány örömmel vette tudomásul a jelentést és ennek kapcsán *Hangay Oktáv* ama további előterjesztését, hogy a messzelátó létesítésére szükséges lépéseket megtette, a mennyiben a munkásokat kirendelte és a padok felállítása iránt is intézkedett.

Az elnök indítványára a választmány elhatározta, hogy az „Erdély“-ből külön-lenyomatként kiadja az osztály Kárpát-estélyére vonatkozó közleményeket, kapcsolatban az osztály-ülésekről szóló jelentésekkel, melyek az osztály eddigi működését előtűntetik.

Az elnök ezután bemutat kéziratban két történeti munkát, mely a kolozsmegyei turista-terület két nevezetes pontjára vonatkozik. Egyik *Sebesvárad*-nak története *Karácson* Bélától, a másik *II. Rákóczy György szász-fenesi csatája*, (1660 máj. 20.) *Fárm* Józseftől. A választmány kimondja, hogy e becses dolgozatoknak a turistákat érdeklő részeit a majdan szerkesztendő kolozsmegyei kalauzban fel fogja használni.

Tárgyaltatott azután a nyári kirándulási program első rész melyet *Hangay Oktáv* alelnök terjesztett elő. E szerint kirándulást rendez az osztály:

I. *Április* 30-án Gyalu várának megtekintésére és útközben a szász-fenesi csata terén *II. Rákóczy György* fejedelem eleste helyének megállapítására és a Leányvárra. Indulás a kolozs-monostori gazdasági tanintézetből, reggel 8 órakor.

II. *Május* 6-án az E. K. E. kányafői messzelátójához. Indulás d. u. 2 órakor a sétatéri kioszktól.

III. *Május* 11-én áldozó csütörtökön a Szent-János kútjához és egy közeli csúcs megmászására. Indulás reggel 9 órakor az E. K. E. központi titkári hivatala helyiségéből (Belmagyar u. 3. sz.)

IV. *Pünkösöd hetében* Kárpát-majális; rendezi az E. K. E. egyetemi osztálya.

V. *Pünkösöd* 2. és 3-ad napján a Hideg-Szamos völgyébe, a Bethlen-, Béli- és Somkereki-sziklákhöz.

VI. *Május* 28-án testületi részvétel az E. K. E. deési közgyűlésén és 29-én az E. K. E. radna-borbereki országos kirándulásán.

VII. *Június* 4-én Túrra és Tordára

VIII. *Június* 18 án Egeresre, Jegenyére és Bánffy-Hunyadra.

IX. *Június* 25-én Sebesvára és vidékére.

A kirándulások részleteit a választmány később fogja közzétenni, azonban jelentkezéseket már is elfogad az osztály titkára *Gámán József* dr. Felolvasatott ezután az Emke meghívója a deési közgyűlésre. Az osztály képviseletére kiküldettek *Szádeczky Lajos* dr. elnök, *Gámán József* dr. titkár, *Merza Gyula* jegyző és *Márki Sándor* dr. választmányi tag.

Több apróbb ügy elintézése után az ülés, melyen jelen voltak: *Szádeczky Lajos* dr. elnökön kívül *Mannsberg Sándor* báró és *Hangay Oktáv* alelnökök, *Gámán József* dr. titkár, *Merza Gyula* jegyző, *Eöry Ernő*, *Márki Sándor* dr., *Dunky Kálmán* és a központ részéről *Radnóti Dezső* titkár, este 8 órakor ért véget.

Az E. K. E. Háromszékvármegyei osztálya.

Jelentés az 1892. évi működésről

Van szerencsénk a vezetésünk alatt álló Háromszékvármegyei osztály 1892. évi működéséről szóló jelentésünket a következőkben megtenni.

Hatálykai *Potsa József*. Háromszékvármegye főispánja, a központtól nyert megbízásához mérten, már 1891 folyamán megtette az előmunkálatokat arra nézve, hogy e vármegye területén az E. K. E.-nek osztálya alakuljon. Azon elvből indult ki ő méltósága, hogy a Székelyföld, mely az erdélyi részeknek is kiváló helye, nem maradhat érzéketlen oly mozgalom megindítása alkalmával, mely hivatva van e kevésbé méltányolt terület gazdag természeti kincseit nemcsak hazánkban, de azontúl is megismertetni. Mert valóban csodálnunk kell, hogy a természet adományaival oly gazdagon megáldott, ásványvizekben, kitűnő gyógyhatású fürdőkben oly nagy mértékben bővelkedő Székelyföld mindez ideig nem részesült oly figyelemben, mint a milyen kiváló előnyeinel fogva méltán megérdemel. És ha csak egyoldalúlag, turistasági szempontokból vizsgáljuk is e területet annyi és oly sokoldalú természeti ritkasággal és szépséggel találkozunk, hogy azoknak bemutatására készséggel és annak veszélye nélkül vállalkozhatunk, hogy vidékünk a turistát ki nem elégténi.

Ha mind ehhez hozzászámítjuk a közgazdasági előnyöket, a kulturális vívmányokat és a kiszámíthatatlan előnyöket, melyek magyar nemzeti szempontból a Székelyföldre háramolhatnak: tisztán állott előttünk a nemes cél és készséggel sorakoztunk a kibontott zászló alá.

Osztályunk életében bizonyára legfontosabb lépés volt, az érdeklődés felkeltése és az osztály megalakítása. E terhes feladatra vármegyénk főispánja vállalkozott. Kibontotta a zászlót és a székelységnek színe-java csoportosult körülötte!

1892 április 3-án tartotta meg osztályunk alakuló ülését, melynek lefolyásáról annak idején volt szerencsénk jelentésünket beterjeszteni.

Az alakuló közgyűlés bizalma felénk irányulván, készséggel fogadtuk el a megtisztelő választást s megállapítottuk a programot, melyet eljárásunkban követni fogunk.

Első feladatunk az volt, hogy az egyesület célját megismertette, annak minél több hívet szerezzünk. E célból minden alkalommal toboroztunk az arra alkalmasnak ígérkező elemeket s e törekvésünknek tulajdoníthatjuk, hogy osztályunk tagjainak száma, egy rövid év alatt 200 főre szaporodott.

Munkásságunknak második főtörekvése az volt, hogy az egyesület működése, hazafias és közigazdasági fontossága iránt kellő érdeklődést keltsünk, még pedig első sorban tagtársaink soraiban s ezek útján a nagy közönség körében. Majd azon fáradoztunk, hogy vármegyénk turistasági helyeit, fürdőit, természeti ritkaságait magunk megismerjük, hogy így azokat másokkal is megismertethessük. E célból beütztunk e vármegye több nevezetesebb pontját, melyekhez 6 kirándulást rendeztünk. S gondoskodtunk minden alkalommal arról, hogy a meglátogatott hely történeti, ethnographiai, földrajzi tekintetből s egyéb speciális viszonyaiból kifolyólag ismertette legyen. Ily ismertető felolvasásokat tartottak: *Berecz Gyula* titkár, *Gyárfás Győző* (2 ízben), *Vajna Mihály* és *Veress Sándor* dr. tusnádi fürdő-orvos tagtársaink.

Első kirándulásunkat, 1892 május 15-én Kovásznára, a másodikat július 2-án és 3-án K.-Vásárhelyre s az ojtói szorosba, a harmadikat július 17-én Előpatakra, a negyediket augusztus 17-én és 18-án Málnás, Tusnád, Szent-Anna-tó felé és a torjai Büdös-barlanghoz, az ötödiket augusztus 28-án és 29-én Gyulafalvára, végre hatodik és a múlt évben utolsó kirándulásunkat szeptember 19-én a Barcaságra, Rozsnyó-Zernestre irányítottuk.

Nem lehet feladatunk e kirándulásaink eredményét fejtegetni, sem pedig lefolyásukat ismertetni. Annak idején gondoskodtunk, hogy róluk úgy a hazai lapokban, mint pedig — folyóiratunkban — az „Erdély“-ben, ismertető tudósítások jelenjenek meg. De teljes önézettel mondhatjuk, hogy Háromszékvármegyét és különösen fürdő-helyeinket, kirándulásaink jelzésével az összes hazai lapokban forgalomba hoztuk, az érdeklődést egyesületünk iránt felköltöttük s s nem hiú ábrándunk, ha hisszük, hogy gazdag természeti kincseink felől ma már többen tudnak, mint ezelőtt.

Sőt némi gyakorlati eredményekkel is beszámolhatunk, mert ojtói, tusnádi, gyulafalvi és zernesti kirándulásainkban több mint kétszáz idegen vett részt és pedig olyanok, kik csupán kirándulásainkon való részvétel végett utaztak hozzánk az ország különböző városaiból. És szeretjük hinni, hogy azok, kik minket meglátogattak, jó emlékekkel távoztak tőlünk; mi legalább mindent megtettünk, hogy azt a kellemes benyomást, melyet természeti kincsekben gazdag hérczeink és románok gyakorolnak az idegenre — az emberek meg ne zavarják.

Tervezve volt egy nagy alföldi kirándulás is október havára, de ez a közben fellépett kolera-járvány miatt elmaradt.

Célunk elérésében még csak az első lépést tettük meg. Magunk ismerkedtünk meg azzal, a mivel birunk. Most következik a terhesebb, de annál nagyobb eredménnyel kecsegtető feladat, az idegeneknek ide vonzása. Erre nézve készen áll programunk, s annak megvalósítására teljes erőnkől fogunk közreműködni.

Seps-Szent-György, 1893 február hó 4-én.

Potsa József,
elnök.

Berecz Gyula,
titkár.

Hivatalos rész.

116—93. sz.
II. 25.

A központi választmány I. körirata.

Igen tisztelt Tagtárs úr!

Egyesületünk szervezetének kitágítása végett megyénként osztályokat alakítottunk, melyek hivatva vannak központi választmányunk végrehajtó közegeiként nemzeti és közgazdasági nagy céljaink keresztülvitelében segítségünkre lenni. Az osztályok a maguk területére vonatkozólag a turistasági mozgalmat irányítják, iránta az érdeklődést fenntartják, a turistasági alkotások tárgyában a központnak javaslatot tesznek, tagjaik részére — külön a központ által adott általános kedvezményektől — helyi kedvezményeket eszközölnék ki, felolvasásokat, mulatságokat tartanak stb. és általában arra törekednek, hogy területükön a szép és hazafias eszme minél szélesebb körben terjedjen.

Az alapszabályok értelmében az osztályok saját speciális céljaikra a 2 frt tagsági díjon felül osztálypótlékot vethetvén ki, f. hó 11-én tartott közgyűlésünk az 1893. évre az osztálypótlékot minden osztályra nézve — a mennyiben azt igénybe akarják venni — 1 frtban állapította meg. Midőn ezt szíves tudomására hozzuk, egyszersmind jelezzük, hogy t. Tagtárs urat a megyéjében alakult osztályba abban a reményben osztottuk be, hogy e beosztásban megnyugodni és az 1 frt pótlék fizetésének kötelezettségét elfogadni kegyeskedik. Ennek biztos tudatában hazafias tisztelettel kérjük, hogy a folyó évre eső 2 frt tagsági díjat és az 1 frt osztálypótlékot, összesen 3 frtot — megelőző évi netaláni hátralékaival együtt — *márczius végeig* pénztárunknak beküldeni szíveskedjék.

Ha az osztályba való beosztást elfogadni nem hajlandó, úgy kérjük erről minket levelező-lapon értesíteni, hogy az osztály névsorából becses nevét töröljük, megjegyezvén, hogy ha ilyen választ ugyancsak a fenti határidőig nem kapnánk, ezt szíves beleegyezése jelének tekintjük és a tagsági igazolványt ennek megfelelőleg állítandjuk ki.

Remélve, hogy ez intézkedésünket, mely az egyesület működését nagyobbítja és a helyi fontosabb érdekek kielégítésére is alkalmat nyújt, igen tisztelt Tagtárs úr csak örömmel fogadja, vagyunk

Kolozsvárt, 1893. februárius 25-én

Honfiai üdvözléssel:

Bethlen Bálint gróf,
elnök.

Radnóti Dezső,
főtítkárr.

217—93. sz.
IV. 13.

A központi választmány II. körirata.*)

Igen tisztelt megyei osztály!

Febr. hó 25-én 116—93. számmal egy köriratot küldöttünk szét valamennyi megyei osztályunkhoz, jelezvén abban, hogy febr. 11-én tartott közgyűlésünk határozata értelmében az összes osztályhoz tartozó tagokhoz egy felhívást bocsátunk ki, melyben

*) Fentebbi I. köriratunkat több osztály félreértvén, választmányunk ápr. 11-én tartott gyűlése az összes osztályokhoz a következő felvilágosító körirat küldését határozta el.

az osztályhoz való csatlakozásra a tagokat felhívjuk. Ugyanez alkalommal kértük volt a már előzőleg elküldött nyugta könyv szíves beküldését, hogy a folyó évre szóló nyugtákat kiállíthassuk.

E köríratunkra mind a mai napig választ nem kapván, természetesnek találtuk tehát, hogy a jelzett köríratot minden további késedelem nélkül szétküldjük Erre azonban több helyről oly hangú felszólalásokat kapunk, melyekből a teljes félreértést magyarázzuk ki és épen ezért szükségesnek tartjuk sürgősen felkérni az igen t. megyei osztályt, hogy egy összehívandó vál. gyűlésben, esetleg rendkívüli közgyűlésben köztudomásra hozni szíveskedjék, hogy a körírat alapján befolyó 1 frt osztálypótlék nem a központot illeti, hanem ez összeg magának az osztálynak képezendi saját speciális céljaira fordítható jövedelmét és hogy annak központi beszédese ama zavarok kikerülése végett történik, melyek a múltban több osztály kebelében felmerültek az által, hogy a 2 frt rendes tagsági díjat külön nyugtával és az 1 frt osztálypótléket szintén külön nyugtával szedték be, a mi természetesen sok komplikációt és kellemetlen félreértést okozott.

A febr. hó 11-én tartott közgyűlés intézkedése értelmében ezután mindkét összeg egy nyugtán a mellékelt formában szedetik be és az így befolyó összegből negyedévenként, vagy szükség esetén havonként annyi 1 frt küldetik el a megyei osztályhoz, a hány 1 frt a saját területén lakó tagoktól befolyt. Látható ebből, hogy a dolog egyszerűsítve van és az osztály egy nagy munkától kiméltetik meg.

Ama másik ellenvetésre pedig, hogy az osztály-pótlék kivetése az alapszabályok értelmében az osztály hatáskörébe tartozik, tisztelettel kijelentjük, hogy ez intézkedésünkkel világért sem akartuk az osztály önrendelkezési jogát csorbítani, mert központunknak is az a célja, hogy minden osztály az alapszabályok keretén belül minél intenzívebben fejtsse ki öntevékenységét, de igenis szabályoznunk kellett az osztálypótlékek körül már is bénítólag felmerült zavarokat; ezért II. közgyűlésünk csak jogával élt, a mikor az általa szerkesztett és elfogadott alapszabályok e pontját akként bővítette ki, a miként azt az ügy fejlődése parancsolta és az egyesület érdekei megkívánták. Tehát itt nem alapszabályellenes dolgot cselekedett közgyűlésünk, hanem igenis életbe léptetett egy oly adminisztratív intézkedést, a mit ha az ügy iránti szeretettel, az általános nagy nemzeti célért való lelkesüléssel bíráljuk meg, lehetetlen, hogy abból akár túlságos központosítási törekvést, akár az osztályok autonómiájába való beavatkozást következtessünk, de sőt épen az alapszabályok határozott rendelkezése értelmében jártunk el, midőn a köríratot kibocsátottuk, mert a 6. §. világosan kimondja, hogy valamely osztályhoz csatlakozásra *egyetlen tag sem kényszeríthető*, tehát központunknak elengedhetetlen kötelessége volt ez iránt először mindenkit megkérdezni, nehogy a jövőben az önkényes beosztás ellen tiltakozás történhessék, a minthogy már vetünk is néhány ily tiltakozó felszólalást.

Egyébiránt, ha az osztály saját kiadásai fedezésére más úton is tud összeget összegyűjteni és a 2 frt rendes tagsági díjat megcsonkítatlanul bocsátja a központ sokféle igénybe vett pénztára javára, akkor, azt hisszük, választmányunk ez egy esetben talán kivételesen beleegyezik abba.

Fenti felvilágosításaink értelmében tisztelettel kérjük osztály-tagjainkat megnyugtani és az ügy érdekében minden legkisebb óhajával hivatalos formában választmányunkhoz fordulni, maradván

Kolozsvártt, 1893. április 13-án.

Feilitzsch Arthur br.,
ügyvezető-alelnök.

Radnóti Dezső,
titkár.

ERDÉLY címmel megindított turistasági, fürdőügyi és néprajzi illusztrált havi folyóiratunk *hirdetésekre* igen ajánlatos lap: mert a tagok ingyen kapják s az *összes fürdők olvasóterméiben és Magyarország összes kaszinóiban* megtalálható. Kiváltképen haszonnal hirdethetnek az *Erdélyben* a fürdők, szállók, éttermek, sörházak és czukrászatok stb. tulajdonosai és bérlői, valamint azok, kik turisták és fürdőink számára szükséges tárgyak és eszközök elárúsításával foglalkoznak. A hirdetési árakat mindamellett oly csekélyre szabtuk, hogy e tekintetben irodalmunk *egyetlen folyóiratának hirdetési rovata sem múlt felül*; mert míg más turista-lapoknál pl. egy egész oldalnyi hirdetés *egyszeri közlésének ára 20 frt*, addig az *Erdélyben*:

a) *Évi bérleteknél:*

Egy féloldalnyi hirdetés az egész évfolyamon át csak 30 frt.
 Negyed oldalnyi » » » » » 20 frt.

b) *Számonként feladott hirdetéseknél:*

Egész oldal . . . . . 8 frt
 Fél oldal . . . . . 5 frt
 Negyed oldal . . . . . 2 frt 50 kr.
 Nyolczad oldal . . . . . 1 frt.

A hirdetések az *Erdély* kiadóhivatalához *Kolozsvár* Belmagyar u. 3. sz. czímen *Radnóti* Dezső titkárhoz küldendők.

LAKODALMI
 báli meghívók

Divatos
 eljegyzési jegyek

Női- és férfi
 TÁNCZRENDEK

Rajz után
 készült
 PLAKÁTOK

RÉSZVÉNYEK
 és
 Záloglevelek

Műsorok és jelentések

Izléses kiállítás, olcsó ár.

KÖZMŰVELŐDÉS
 IRODALMI ÉS MŰNYOMDAI
 RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Író- és könyvnyomdája

Telefon 6. KOLOZSVÁRT. Telefon 6.

NÉVJEGYEK
 25 különböző
 irásminta szerint

NAPILAPOK
 és
 FOLYÓIRATOK

Füzetek és könyvek

Rovatos ívek,
 hatósági
 nyomtatványok

FEKETE és
 színes
 FALRAGASZOK

Körlevelek és számlák

✻ Vidéki megrendelések gyorsan és pontosan. ✻